

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Klemen Zaletel

Mladi in pokojnine

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Klemen Zaletel

Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

Mladi in pokojnine

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Mladi in pokojnine

Pokojnina in pokojninski sistem je pomemben za vsako družbo in v njej živeče generacije, saj vsako generacijo čaka obdobje upokojitve. V Sloveniji temelji pokojninski sistem na medgeneracijskem sporazumu, kar pomeni, da delovno aktivno prebivalstvo prispeva sredstva za neaktivno oziroma upokojeno generacijo. Zaradi dejavnikov, kot so staranje prebivalstva, počasna in nizka gospodarska rast in zagotavljanje ekonomske socialne politike, je pokojninski sistem v krizi in potrebuje določene spremembe. Spremembe naj bi se uvedle z modernizacijo pokojninskega sistema, katerega pomemben del bi morala biti tudi generacija mladih, ki je najbolj obremenjena glede plačila sredstev za bodočo pokojnino oziroma varno starost. Večina mladih že dvojno varčuje za svojo lastno pokojnino, preko obveznega pokojninskega zavarovanja in prostovoljnega pokojninskega zavarovanja. Obstoječi pokojninski sistem bo mladi generaciji zagotavljal vedno nižjo pokojnino iz obveznega pokojninskega zavarovanja, zato mora država z modernizacijo pokojninskega sistema poskrbeti, da bodo bodoče pokojnine zagotavljale varno starost tudi trenutni mladi generaciji. Rešitev vidim v dvigu starostne meje, mladim zgodaj zagotoviti zaposlitev, določene socialne transferje iz pokojninske blagajne prenesti na centre za socialno delo ter zagotoviti višje razlike med ljudmi z veliko in malo delovne dobe.

Ključni besede: medgeneracijski sporazum, medgeneracijski konflikt, pokojninsko in invalidsko zavarovanje, modernizacija pokojninskega sistema.

Young and pensions

Pension and pension system is important for any society and in her loyalty, as each generation is waiting for a period of retirement. The pension system in Slovenia is based on the intergenerational agreement, which means that the working population is contributing funds for inactive or retired generation. Due to factors such as aging population, slow economic growth and low economic and social policy provision, the pension system is in crisis and needs some changes. Changes to be introduced to modernize the pension system where the important part should be the young generation that is most heavily on future payments for pension funds and secure old age. Most young people have a double save for their own retirement through the mandatory pension insurance and voluntary pension insurance. The current pension system will provide lower pensions for younger generations from mandatory pension insurance, therefore the country needs to modernize the pension system to ensure that the future will provide a secure old age pensions for the current young generation. I see solutions in raising the age limit, providing employment to young people earlier, transferring certain social transfers from pension funds to the centers for social work and providing greater differences between people with high and low working age.

Key words: intergenerational agreement, intergenerational conflict, pension and disability insurance, the pension system modernization.

KAZALO

1	UVOD	6
1.1	Cilj in namen diplomskega dela	7
1.2	Metodološki del	8
2	MEDGENERACIJSKI SPORAZUM	8
2.1	Solidarnost med generacijami	9
2.2	Premoženje kot ekonomska dobrina	11
2.3	Pogajanja med generacijami in politična moč	13
2.4	Dejavniki, pomembni za uspešnost medgeneracijskega sporazuma	14
2.4.1	Rodnost	15
2.4.2	Življenjska doba	16
2.4.3	Gospodarski dejavniki	16
3	MEDGENERACIJSKI KONFLIKT	17
3.1	Model payg pokojninskega sistema	17
3.2	Vzroki za medgeneracijski konflikt	19
3.2.1	Demografske spremembe	21
3.2.2	Demografske spremembe kot izziv človeštvu	24
3.2.3	Socialna dimenzija Lizbonske strategije	25
3.2.4	Medgeneracijski dialog – nova solidarnost	26
3.2.5	Previsoka raven pravic	27
3.2.6	Visoka brezposelnost	27
3.2.7	Predčasno upokojevanje	28
4	SISTEMI SOCIALNE VARNOSTI V EVROPI	30
4.1	Bismarckov sistem	30
4.2	Beveridgov sistem	31
5	MODELI POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA	32
5.1	Dokladni sistem	32
5.2	Naložbeni sistem	33
6	REFORME POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA V SAMOSTOJNI SLOVENIJI	35
6.1	Potek sprejemanja zakona leta 1992	35
6.2	Reforma leta 1999	36
6.3	Pokojninski stebri	38
6.3.1	Prvi pokojninski steber	38
6.3.2	Drugi pokojninski steber	41
6.3.2.1	Obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje	42
6.3.2.2	Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje	43
6.3.2.3	Individualno prostovoljno pokojninsko zavarovanje	43
6.3.2.4	Kolektivno prostovoljno pokojninsko zavarovanje	44
6.3.3	Tretji pokojninski steber	45
7	MNENJE MLADIH O POKOJNINSKEM SISTEMU	47

8 MODERNIZACIJA POKOJNINSKEGA SISTEMA	50
9 ZAKLJUČEK.....	51
10 LITERATURA.....	53
PRILOGA A: Anketni vprašalnik »Mladi in pokojnine«	57

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Razmerje med zavarovanci in upokojenci ter pokojninski izdatki kot % BDP v Sloveniji	20
Tabela 3.2: Tri variante razvoja prebivalstva Slovenije do leta 2050	22
Tabela 5.1: Glavne prednosti in slabosti pokojninskih sistemov	34
Tabela 7.1: Rezultati anketnega vprašalnika "Mladi in njihove pokojnine"	48

1 UVOD

V sodobni družbi je vedno aktualna tema pokojnina in pokojninski sistem, saj nanj vpliva celotna družba. Dve tretjine populacije prispeva v pokojninsko blagajno, tretjina pa jo prazni v obliki redne pokojnine. Med tisti dve tretjini aktivnih sodi tudi mladina, ki naj bi s svojo svežo energijo prispevala največ za trenutno upokojeno generacijo. Da zadeva teče v tej smeri, pa je potreben medgeneracijski sporazum, na katerem temelji tudi slovenski pokojninski sistem. Sistem je stabilen, dokler sedanje aktivno prebivalstvo prispeva sredstva, ki se izplačujejo vzdrževanemu prebivalstvu, upokojencem, in jim zagotavlja preživetje ter dostojno življenje tudi v tretjem življenjskem obdobju, ko ne prejemajo dohodkov iz naslova zaposlitve. Transferji dohodka med generacijami potekajo od aktivnega prebivalstva k vzdrževanemu starejšemu prebivalstvu v obliki pokojnin ter v nasprotni smeri, od staršev kot zaposleni generaciji k svojim otrokom, ki so druga oblika vzdrževanega prebivalstva.

Delovanje slovenskega pokojninskega sistema, ki temelji na osnovi medgeneracijske pogodbe, je odvisen od različnih dejavnikov in njihove učinkovitosti. Najpomembnejši dejavniki so demografski, institucionalni ter gospodarski. Demografski trend staranja prebivalstva, počasna in nizka gospodarska rast ter zagotavljanje ekonomsko socialne politike pelje večino razvitih držav, prav tako pa tudi Slovenijo, v krizo pokojninskega sistema oziroma v medgeneracijski konflikt. Omenjene težave so vedno prisotne, zato je dolgoročno reševanje politično zelo nepriljubljeno in tvegano za vladajočo strukturo, ki ponavadi naredi zgolj določene korekcije znotraj obstoječega pokojninskega sistema in odlaša z reformo, ki bi imela uspešne dolgoročne rešitve. Vendar do sprememb v medgeneracijskem sporazumu bo moralo priti, ker projekcije kažejo, da sporazum ne more vzdržati dolgoročno, saj predstavlja prevelik pritisk na fiskalno politiko in mlade, ki prispevajo vedno več, dobili bodo pa vedno manj iz pokojninske blagajne. Trenutni trend glede zagotovitve ustrezne pokojnine temelji na vzpodbujanju aktivne populacije, predvsem pa mladih, da čim prej začnejo vlagati tudi v druge oblike varčevanja za kvalitetno starost oziroma pokojnino, ki jim bo zagotavljala osnovo za socialno varnost v tretjem življenjskem obdobju.

1.1 Cilj in namen diplomskega dela

Za temo mladi in pokojnine sem se odločil zato, ker je tema vedno bolj aktualna v dnevno političnih razpravah in je tudi resničen problem za našo in tudi širšo družbo, saj si brez ustrezne socialne varnosti v tretjem življenjskem obdobju ne moremo predstavljati moderne in uspešne družbe. Problematike se je potrebno lotiti celovito ter upoštevati vse prisotne dejavnike, saj se vse razvite družbe soočajo s tem problemom. Menim, da je potrebno zastaviti dolgoročne parametre medgeneracijskega sporazuma, ki bo zagotavljal dolgoročno vzdržnost pokojninskega sistema kot tudi odnosov in razmerij med generacijami.

V diplomski nalogi bom predstavil medgeneracijski sporazum, odnose, transferje in solidarnost med generacijami. Dotaknil se bom tudi dejavnikov, ki pomembno vplivajo na uspešnost medgeneracijskega sporazuma. Ob predpostavki, da medgeneracijski sporazum ne obstaja brez medgeneracijskega konflikta, pa bom predstavil tudi vzroke za nastanek le-tega tako v Sloveniji kot na splošno. Za uspešnost medgeneracijskega sporazuma pa se je potrebno držati tudi tendenc evropske unije, ki vedno bolj poudarja socialno dimenzijo v Lizbonski strategiji na področju pokojninskega sistema.

Javni pokojninski sistem je tudi del sistema socialne varnosti, katerega začetnika sta Bismarck in Beveridge. Opredelil bom glavne značilnosti ter razlike med sistemoma, ki sta ju razvila.

V zadnjem delu bom predstavil tudi reforme pokojninskega in invalidskega zavarovanja v samostojni Sloveniji, predvsem pa zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 2000. Za zakon je značilen trostebni pokojninski sistem, ki temelji na obveznem in dodatnem pokojninskem zavarovanju.

Cilji :

- predstavitev medgeneracijskega sporazuma,
- prikazati dejavnike za uspešnost medgeneracijskega sporazuma,
- analizirati vzroke za medgeneracijski konflikt in krizo pokojninskega sistema,
- prikazati značilnosti pokojninske reforme v Sloveniji iz leta 1999,

- na podlagi ankete analizirati mnenja mladih glede obstoječega pokojninskega sistema, bodočih pokojnin, oblik varčevanja za starost in medgeneracijskega sporazuma.

Glede na zastavljene cilje pa se zastavlja vprašanje oziroma trditev, ki jo bom poskušal v diplomski nalogi utemeljiti:

- » Ali se mladi zavedajo dvakratnega bremena, ki ga nosijo pri varčevanju za starost oziroma bodočo pokojnino, ki naj bi jim zagotavljala socialno varnost v tretjem življenjskem obdobju. «

1.2 Metodološki del

K diplomski nalogi bom pristopil z deskriptivnim pristopom. Metode raziskave, ki jih bom uporabil v okviru deskriptivnega pristopa, so:

- Metoda deskripcije (gre za postopek opisovanja dejstev, procesov in pojavov),
- Komparativna metoda (primerjava posameznih elementov med seboj),
- Metoda kompilacije (sestavljanje besedil s pomočjo primerjav in ugotovitev različnih avtorjev).

Za boljšo utemeljitev postavljenih trditev sem se odločil izvesti anketo manjšega vzorca. Z anketo sem želel dobiti mnenje mladih o obstoječem pokojninskem sistemu, bodočih pokojninah, medgeneracijskem sporazumu in njihovem varčevanju za starost. Anketo sem izvajal osebno med mladimi zaposlenimi od 18. do 35. leta. Nekaj anketirancev je bilo tudi študentov, ki še niso redno zaposleni. Anketiranci so zaposleni večinoma v ljubljanski regiji tako v javnem sektorju kot tudi v gospodarstvu.

2 MEDGENERACIJSKI SPORAZUM

Tematika medgeneracijski odnosov ni nova, ampak postaja vse bolj aktualna in se uporablja na več področjih. Pojavlja se na področju okolja v kontekstu trajnostnega razvoja, ki je opredeljen kot razvoj, ki zadosti potrebam sedanjih generacij, ob tem pa ne ogroža možnosti prihodnjih generacij, da tudi te zadovoljijo svoje potrebe. (Hanley, Shoren, White v Sambtu 2004, 3).

2.1 Solidarnost med generacijami

Medgeneracijski transferji dohodka so definirani kot prelivanje dohodka aktivne populacije mladi generaciji, ki še ni sposobna sama pridobivati potrebna sredstva za življenje, in starejši generaciji, ki si ni več sposobna zagotavljati sredstev za življenje z redno zaposlitvijo (Ermisch v Borak 1996, 23).

Medgeneracijski transferji dohodka omogočajo, da v določenih obdobjih svojega življenja porabimo več, kot sami ustvarimo. Obstaja generacijski zamik: delujejo kot posojilo otrokom, ki ga vrnejo staršem, ko se ti upokojijo. Kot je vidno, tokovi potekajo v dveh smereh. Če pogledamo tokove druge generacije, vidimo, da v fazi otroštva prejemajo dohodke aktivnih prve generacije. Ko pridejo v aktivno fazo, pa v zameno podpirajo starejše prve generacije. Do transferjev dohodka torej pride, kadar neka starostna skupina porabi več sredstev (ali manj), kot je njen dohodek od dela. Poznamo dve osnovni obliki medgeneracijskih transferjev dohodka (Stanovnik 1995, 1): finančni transferji v okviru javnih financ in znotrajdružinski transferji (znotraj ožje ali širše družine).

Celotno populacijo lahko razdelimo v tri generacije:

- mlada generacija (do 15 let),
- aktivna oziroma delovna populacija (od 15 do 65 let),
- starejša oziroma upokojena generacija (65 let in več).

Zaradi dlje trajajočega šolanja in možnosti po zgodnejšem upokojevanju se je aktivno obdobje posameznika skrajšalo, tako da aktivna generacija zajema prebivalstvo od 19. do 60. leta (Stanovnik 1995, 5).

Medgeneracijski transferji potekajo različno v družbah glede na njihovo stopnjo razvoja. V družbah, ki so na nižji razvojni stopnji, poteka od starejših generacij k mlajšim, se pravi navzdol. Zagotovljena skrb v otroštvu prevlada nad potrebo po zagotavljanju pomoči in oskrbe v starosti. V modernih, industrijsko razvitih družbah pa so transferji, kljub temu da potekajo v veliki meri od starejših k mlajšim, kompenzirani z akumulacijo kapitala, ki razporeja potrošnjo v starost ter s potrošnjo javnega sektorja, tako da neto medgeneracijski transferji potekajo navzgor (Lee 2003, 4).

Družina je bila in je še vedno tista institucija, ki je začetnica ter osrednjega pomena pri razumevanju teme medgeneracijske solidarnosti. Transferji znotraj družine obsegajo različne oblike, poleg tekočih transferjev tudi transferje kapitala, pa tudi nematerialne transferje, npr. čas, ki je posvečen drugim družinskim članom (Stanovnik 1995, 7). Do razvoja industrijske družbe so bili medgeneracijski transferji znotraj družine edina redna oblika medgeneracijskih transferjev. V industrijsko razvitih družbah pa potekajo obsežni medgeneracijski transferji v okviru javne porabe preko državnega proračuna in skladov. Transferji znotraj družine predstavljajo pomembno mesto, vendar pa jih je ekonomsko težko ovrednotiti, saj velik delež vzdrževanega prebivalstva v letu 1953 kaže, da je tedaj v Sloveniji velik del medgeneracijskih transferjev potekal v okviru družine. Zmanjševanje deleža vzdrževanega prebivalstva ter povečevanje deleža oseb z lastnimi dohodki pa kaže na prenos velikega dela transferjev za starejšo generacijo z družine na javno porabo (Stanovnik 1995, 8).

Z industrijskim razvojem ter preoblikovanjem tradicionalnih družb se je pomen družine kot akterja v preraždeljevanju med generacijami močno zmanjšal. Medtem ko so v tradicionalnih družbah tako starejši kot tudi mlajši odvisni od pomoči srednje generacije pri zagotavljanju njihovih potreb, je v sodobnih, razvitih družbah socialna država odzela družini številne socialne funkcije. Naslonitev na instrumente socialne politike za zagotavljanje pokojnin starejšim je poškodovala vezi med starši in otroki ter oslabilo čut za obveznost med generacijami (Schmiesing 2004). Odnosi znotraj družine so tako postali veliko bolj enosmerni. Samoumevno je, da starši skrbijo za svoje otroke do njihove finančne osamosvojitve, ki pa se v današnji družbi zaradi daljšega izobraževanja podaljšuje. Nasprotni proces, kot je skrb za starejše, pa se za mlade zdi obremenjujoč in nepotreben, saj računajo, da država kot institucija blaginje sama poskrbi za revne, bolne, stare, upokojene itd. Pomoč, ki je utemeljena z medgeneracijskim sporazumom, je ljudem samoumevna in dobrodošla.

Mlajšim se morda zdijo trditve starejše generacije glede njihovih zaslug in pravic, da zanje v starosti poskrbi nekdo drug, neumestne in ozkoglede, saj starejši pozabljajo na trenutne razmere ter poudarjajo le svoje pravice. Pozabljajo, da so sami plačevali prispevke takratni generaciji, ne pa prispevkov, iz katerih bi črpali svoje pokojnine po naložbenem sistemu. Starejše generacije so bile vključene v sistem medgeneracijskega

sporazuma na podlagi obljub, implicitnih pogodb, da bodo tudi prihodnje generacije skrbele zanje, kot so sami skrbeli za predhodne generacije. Sistem deluje kot neke obveznice, katere starejše generacije posedujejo in pričakujejo prihodnja izplačila (Sambt 2004, 5). Ob vse daljši življenjski dobi, se podaljšuje prejemanje rente, katero bo težko v celoti zagotoviti, saj bo prišlo do preloma medgeneracijske pogodbe. Da do preloma medgeneracijske pogodbe ne bo prišlo, pa so potrebne prihodnje generacije, ki bodo prevzele obveznost vplačevanja v sistem.

Stabilnost socialne države se kaže še v enem problemu. Značilnost slovenske in ostalih industrijski družb je nizka rodnost. Družine ali posamezniki, ki imajo enega ali nobenega otroka, za družbo niso solidarni. Kljub temu pa pričakujejo solidarnost, tako od države kot od naslednjih generacij. Njihova miselnost sloni na predpostavki, da v starih letih ne bodo potrebovali družine, oziroma otrok, saj bo zanje poskrbela država s svojo politiko. To so t.i. »zastonjkarji« (free riders). Vendar pa gre tu za enak mehanizem, le da je prestavljen z ravni družine na raven celotne države. Sedanje izogibanje rojevanju otrok je v Sloveniji verjetno že preseglo vzdržno medgeneracijsko solidarnost, saj bi se za njo morali Slovenci odločiti vsaj za dva otroka (Malačič 2004, 16).

Sistem medgeneracijske solidarnosti je dokaj kočljiv, ko govorimo o pravičnosti. Če se na problematiko ozremo z zornega kota starejše generacije, ugotovimo, da se jim je v obdobju, ko so bili zaposleni in so vplačevali v sistem, implicitno obljubljal, da bodo tudi sami deležni enakih pravic in ugodnosti, ko bodo upokojeni. Tako bi bilo nepravilno, če se jim te obljube ne bi izpolnile.

2.2 Premožanje kot ekonomska dobrina

Transferji med generacijami gredo v dveh smereh – tako od aktivne generacije k starejši in obratno v okviru medgeneracijskega sporazuma. V tem poglavju se bomo dotaknili transferjev, ki potekajo od starejše generacije k aktivni v obliki dedovanja in zapuščin. Družina prevzema s funkcijo zapuščin zavarovanje proti tveganjem, izhajajočim iz teorije življenjskega cikla (Kohli 2003, 5).

Poznamo tri motive za transferje od starejših k njihovim odraslim otrokom: prvi je nesebični, altruistični, motiv za transfer je skrb za otroke in še posebej za vnuke. Naslednji, strateški, imenovan tudi menjalni motiv se nanaša na pogodbo, implicitno, lahko tudi eksplicitno, ki določa obnašanje bodočega dediča. S tem je mišljena skrb za starejšega, ko ta več ne bo sposoben skrbeti zase, v zameno za premoženje. Tretji motiv pa se nanaša na negotovost glede konca življenja (Aaron v Kranfogel Šlebinger 2001, 76).

Na prerazdeljevanje od starejših k svojim otrokom lahko izhajamo dinamično iz teorije življenjskega cikla. Teorija predpostavlja, da posameznik v obdobju zaposlenosti, ko ima redne prihodke, varčuje, zato se njegovo premoženje povečuje in je največje ob koncu aktivne dobe, medtem ko v tretjem življenjskem obdobju svoje prihranke porablja. Z vidika javnih financ je posameznik neto dajalec v času svoje delovne dobe, pred delovno dobo, v času šolanja, študija in še posebej po upokojitvi, pa je posameznik neto prejemnik socialnih prispevkov (Stanovnik 2002, 197). Mnogi avtorji pravijo, da prevelika naslonitev na ugodnosti socialne države zmanjšuje odvisnost in pomoč znotraj družine ter zainteresiranost posameznika, da sam poskrbi zase v tretjem življenjskem obdobju (Schmiesing 2004). Nasprotno bi bilo mogoče, če predpostavimo, da imajo posamezniki ob izpolnitvi delovne dobe določene prihranke oziroma premoženje, katero mu lahko zadostuje do konca življenjske dobe. Ob daljši življenjski dobi sistem socialne preskrbe omogoča starejšemu preživeti ob samostojni preskrbi brez odvisnosti od svojih odraslih otrok (Guldbrandsen in Langsethen 2001, 3).

Postavlja se vprašanje, ali lahko in kako posamezniki svoje premoženje prilagodijo tako, da ga porabijo do svoje smrti, tako da ne prihaja do zamikov ob postopkih dedovanja. Tukaj lahko govorimo tako o dolgoročnih varčevalnih in zavarovalnih shemah kot tudi o prodaji premoženja za plačilo stroškov zdravstvene oskrbe v obdobju, ko starostnik potrebuje zdravniško oskrbo in nego. Če ljudje spremenijo svoje obnašanje v tej smeri, da svojim naslednikom zapustijo določeno premoženje, potem se teorija življenjskega cikla spremeni. Pomembna postavka v tem modelu, verjetnost smrti ali pričakovana življenjska doba ne deluje več v istem obsegu; čas za odločanje o porabi se tako podaljša na prihodnje generacije.

V ekstremnih primerih lahko rečemo, da ta postavka več ne velja, saj se posamezniki obnašajo kot glava neke dinastije, katere trajanje ni omejeno (Hurd 1997, 1).

Sistem socialne varnosti bo vedno šibkejši in naslednjim generacijam v prihodnosti ne bo zagotavljal udobne starosti brez zapuščin starejših in lastnega varčevanja za starost, saj gre trend v sodobni globalni družbi proti večji mobilnosti, samopreskrbljenosti ter potrošniški miselnosti. Ob tem se bodo morale prihodnje generacije ob pričakovanih demografskih spremembah ter posledičnih vplivih le-teh na pokojninski sistem bolj ravnati po teoriji življenjskega cikla. Mladi bodo morali v svoji aktivni dobi več prihraniti, da bo to zadostovalo za vzdrževanje zelenega življenjskega standarda ob upokojitvi.

Družbeni in ekonomski razvoj je prinesel velike spremembe v medgeneracijskih odnosih, tako v obnašanju kot normah. Tako so po eni strani starejši bolj sposobni poskrbeti sami zase, obenem pa se v sodobni družbi poudarja tudi pomen samostojnosti. Zmanjšanje potrebe po skrbi za starejše znotraj same družine je pripisana mnogim faktorjem: tako skrbi socialne države za starejše in finančnih shem, kot tudi dejstvu, da sedanje starejše generacije potrebujejo manjšo skrb, saj so zaradi napredka medicine, boljših življenjskih in delovnih pogojev bolj zdravi ter dlje časa zmožni skrbeti sami zase. Če so pred uvedbo javnih pokojninskih sistemov obstajali prostovoljni transferji, se pričakuje, da se bodo zaradi uvedbe prilagodili, neto transferji med generacijami pa ostali nespremenjeni. Pokojnine povzročajo manjšo odvisnost starejših od svojih otrok. Pričakuje se, da bodo prihodnje starejše generacije svoje prihranjeno premoženje tudi same porabile ter da bo pomen dedovanja v prihodnosti zmanjšan (Guldbrandsen in Langsethen 2001, 4).

2.3 Pogajanja med generacijami in politična moč

Pogajanja med generacijami so zelo neenakopravna, saj mladi oziroma prihodnje generacije nimajo svojih predstavnikov, tako kot generacija starejših, ki ima politično moč, vpliv in disciplino med svojimi vrstniki. Generacija upokojujencev v Sloveniji je številčna, saj predstavlja četrtno prebivalstva celotne države in tretjino volilne baze z jasnimi in nepopustljivimi stališči do vlade. Njihova volilna oziroma politična moč izhaja iz nadpovprečnega udeleževanja na volitvah in s skupnim ciljem za boljše mesečno pokojnino ter možnost uživanja zdravstvenih ugodnosti. Pri tem ta generacija

ustvarja nevzdržne pritiske na javne finance, hkrati pa se ozkogledno upirajo ostalim javnofinančnim kategorijam (npr. investicije v razvoj, izobraževanje), katere družba potrebuje za uspešno in konkurenčno prihodnost.

Glede na to, da bo v mnogih državah prebivalstvo nad 45 let kmalu zajemalo več kot polovico populacije z volilno pravico, lahko pričakujemo, da bodo spremembe v starostni strukturi prebivalstva vplivale na odločitve glede javnih izdatkov (Bos, Cnossen v Sambtu 2004, 9). Starejše generacije bodo sisteme socialne varnosti podpirale, saj imajo preko njih ugodnosti brez stroškov. Stranka upokojencev je generacijska stranka, ki ji višina rasti pokojnin pomeni več od strokovne, moralne ali politične dileme. Mlajša in srednja generacija pa se obnašata odvisno od skupnega učinka naslednjih treh dejavnikov: oblike pokojnin ter sprememb v faktorskih cenah, ki bodo posledice sprememb v obsegu kapitala in povprečne ponudbe dela (Galasso in Profeta 2002, 6). Vedeti moramo, da se bodo nekoč vsi postarali, zato ne moremo na starejše generacije gledati kot na finančno breme mladih, saj bodo tudi mladi v času upokojitve z veseljem koristili socialne pravice, ki jih družba nudi danes.

Po izjavah predsednika društva upokojencev Vinka Gobca v Mladini se starejša generacija ne namerava kar tako odpovedati svojim ugodnostim, ki jih ji očita aktivna populacija. Biščak na podlagi Gobčeve izjave (Biščak 2004, 1-2) pravi: »Za upokojence je žaljivo, ker se pri tem ne upošteva splošni tehnološki razvoj, h kateremu smo sedanji upokojenci veliko prispevali. Nekoč 20 zaposlenih s krampom, lopato in samokolnico ni ustvarilo toliko kot danes četrtina zaposlenega z računalniško tehnologijo.« Kljub temu da je aktivne populacije procentualno vedno manj in so njihovi izdatki za sedanje pokojnine vedno večji, starejši še vedno glasujejo sebi v prid. Zaradi njihove stabilne politične moči je težko prilagajati pokojnine ter druge parametre pokojninskega sistema spremenjenim dejavnikom v sedanjosti.

2.4 Dejavniki, pomembni za uspešnost medgeneracijskega sporazuma

Na vzdržnost medgeneracijskega sporazuma vplivajo različni dejavniki. Najpomembnejši so demografski dejavniki, kot so rodnost, pričakovana življenjska doba prebivalstva ter gospodarski dejavniki.

2.4.1 Rodnost

Solidarnost med generacijami je zagotovljena ob konstantni rasti populacije, kar pomeni, da mora obstajati določen prirast populacije, ki lahko prevzame breme vplačevanja v sistem oziroma prerazdeljevanja od aktivne populacije k starejši. To razmerje lahko znotraj družine prikažemo z enostavno enačbo:

$$1 + 1 = 1 + 1$$

Leva stran enačbe prikazuje starša, ki pričakujeta, da bosta v starosti deležna oskrbe ali pomoči svojih otrok. Medgeneracijski sporazum v tem primeru deluje, saj se skrb za oba starša porazdeli med dva otroka, katera prikazuje desna stran enačbe. Medgeneracijski sporazum deluje učinkovito, dokler je število otrok enako številu staršev ali pa večje.

Problem sodobne družbe je padanje stopnje rodnosti, kar zmanjšuje naravni prirast. Posledica tega je, da ni dovolj aktivnega prebivalstva, ki bi sredstva prerazdeljeval starejši generaciji. Otroci so pojmovani kot naložba in kot strošek. Generacijski pokojninski sistem z vplačevanjem prinaša zaposlenim manjše dohodke, česar posledica je ali manjše varčevanje ali pa zmanjšanje števila otrok. Če obstaja pokojninsko zavarovanje, otroci v vlogi naložbe v tem primeru niso več potrebni. Iz tega izhaja manjše število otrok. Ob tem pa se je v zadnjih desetletjih povečala zaposlenost žensk, ki imajo manj časa in se odločajo med kariero ter družino. Tako pridejo otroci »na vrsto« šele po doseganju poklicnih ciljev, rezultat tega je tudi manjše število otrok (Felderer v Kranfogel Šlebinger 2001, 78). Kot pravi Mišo Mrkaić (Biščak, 2004, 1-2) je potrebno preučiti vzroke za nizko rodnost, ki lahko ogrozi gospodarski razvoj: »Šele potem lahko začnemo snovati ukrepe demografske politike, ki bodo imeli realen vpliv. Težava je v tem, da se vzgoja otrok močno draži in da zato starši po otrocih »povprašujejo« manj, kot so pred leti. Poleg tega je oportunitetni strošek rojevanja otrok predvsem za naše ženske precejšen, zato le simbolične davčne olajšave družinam z otroki ne bodo pomagale.« Naloga države mora biti, da je pri dvigu rodnosti aktivna in jo spodbuja.

2.4.2 Življenjska doba

Drugi dejavnik je življenjska doba prebivalstva, ki je kazalec razvitosti družbe, njene aktivne socialne politike, razvitega zdravstva. Zaradi daljše življenjske dobe narašča tudi pomen inštitucij, ki so povezane s skrbjo za tretje življenjsko obdobje. V sistemu medgeneracijskega sporazuma pomeni daljša življenjska doba ob nespremenjeni starosti upokojevanja daljše obdobje odvisnosti od socialnih prejemkov (pokojnin) ter posledično večjo obremenjenost aktivnega dela prebivalstva.

Od prvotno uvedenega javnega sistema pokojninskega zavarovanja, temelječega na medgeneracijskem sporazumu, se potrebna starost za upokojitev ni bistveno spremenila. Nasprotno pa se je v razvitih državah bistveno podaljšala povprečna življenjska doba. Delež časa, ki ga posameznik preživi v pokoju, se je povečal, delež zaposlenosti v življenjskem obdobju pa se je zmanjšal na račun kasnejšega zaposlovanja in daljšega izobraževanja mladih. Ko so bili v devetnajstem stoletju postavljeni temelji državnega pokojninskega sistema, je le eden od šestih zaposlenih dosegel starost, potrebno za upokojitev. Na začetku 19. stoletja je bila v Veliki Britaniji ter v Združenih državah pričakovana življenjska doba okrog 40 let, na začetku dvajsetega stoletja je narasla na 50 let. Po drugi svetovni vojni je moški v Veliki Britaniji živel povprečno še eno leto po upokojitvi. Sedaj je povprečna pričakovana življenjska doba v razvitih državah med 15 ter 20 leti (Blackburn 2003, 3). Daljša doba, ki jo posameznik preživi v pokoju, pomeni večji pritisk na sistem medgeneracijske izmenjave. Pravila, ki so veljala v preteklosti, danes niso več ustrezna.

2.4.3 Gospodarski dejavniki

Učinkovitost medgeneracijskega sporazuma je močno odvisna od gospodarskih dejavnikov. Ko je gospodarska rast, raste tudi zaposlovanje, kar pomeni večje število aktivnega prebivalstva, ki nosi finančno breme za zagotavljanje pokojnin. Če rastejo plače, se tudi lažje obremeni vplačevalce. Tako je visoka gospodarska rast po drugi svetovni vojni dovoljevala razmah pravic in ugodnosti za prejemnike v pokojninskem

sistemu (Šlebinger 1997, 311). Če je ekonomija v fazi rasti, se sistem sprotnega kritja financira z manjšo možnostjo potrošnje naslednjih generacij. V fazi recesije pa je slika ravno obratna, saj ob zmanjšanju zalog, investicij, zaposlenosti in zniževanju povprečnih plač pride do zmanjševanja števila vplačnikov v sistem pokojninskega zavarovanja. Ob neugodnih gospodarskih razmerah je za reševanje težave presežnih delavcev namesto odpuščanja politično bolj priljubljeno predčasno upokojevanje. Tako delež aktivnega prebivalstva v nasprotju s starejšim upada, kar prinaša negativne posledice na sistem medgeneracijske solidarnosti.

3 MEDGENERACIJSKI KONFLIKT

3.1 Model payg pokojninskega sistema

»Pay as you go« pokojninski sistem je uporabljen kot način javnega pokojninskega zavarovanja, obvezen je za vse prebivalce in ima kot posledico medgeneracijske izmenjave tudi prerazdelitveno funkcijo, saj prerazdeljuje sredstva od produktivnih, aktivnih prebivalcev k revnejšim, neaktivnim prebivalcem. Javni pokojninski sistem tako tudi popravlja napake tržnega gospodarstva, saj na državni ravni prerazporeja tveganja in spodbuja socialno blaginjo in stabilnost. Tako ščiti upokojeno generacijo pred revščino, recesijo, tveganjem revščine zaradi nadpovprečno dolgega življenja, pa tudi pred vplivi inflacije (Bešter 1996, 30). Zaradi demografskih gibanj v razvitih državah je financiranje tega sistema zelo obremenjujoče za javne finance.

Poglejmo si zelo posplošen in poenostavljen matematični model odnosov med glavnimi spremenljivkami v klasičnih državnih pokojninskih sistemih (PAYG). Finančno krizo pokojninskih sistemov v Evropi je moč lažje razumeti preko naslednje enačbe (1):

$$c * w * N_w = b * w * N_p$$

V enačbi oznake pomenijo :

c = prispevna stopnja (v % povprečne plače)

w = povprečna plača

N_w = število aktivnih zavarovancev (plačnikov)

b = razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo

N_p = število upokojencev

Leva stran enačbe predstavlja celotno maso prispevkov (pokojninske prispevke), desna pa celotno maso odhodkov (pokojnine).

Enačbo (1) preuredimo in zapišemo kot enačbo (2):

$$c = b * N_p / N_w$$

Enačba (1) kaže, kako je prispevna stopnja odvisna od nadomestitvenega razmerja b in razmerja med upokojenci in aktivnimi zavarovanci (N_p / N_w). Naglo višanje tega razmerja v preteklem desetletju niso toliko povzročile demografske spremembe, temveč spremembe političnih prioritet. Število aktivnih zavarovancev se zmanjšuje zaradi brezposelnosti ali umika iz aktivne populacije, povečuje pa se število upokojencev. Enačba (1) je statična in kaže, da se pri PAYG sistemu obremenitev sedanje aktivne generacije močno poveča, če se povečuje razmerje med upokojenci in aktivnimi zavarovanci. Obenem nam enačba kaže, da nižji prirast prebivalstva prinaša negativne posledice: ali nižje prihodke upokojencem ali pa višji prispevek zaposlenih. Ob tem se postavlja vprašanje, ali bi bilo drugačno financiranje sistema PAYG za zavarovance ugodnejše (Stanovnik 1998, 149).

Financiranje javnih pokojninskih sistemov tudi z davki, torej z neposrednimi prenosi iz državnega proračuna, v nekaterih državah že obstaja (npr. v Sloveniji). Tako je obremenitev aktivne populacije manjša, po drugi strani pa je proračun bolj obremenjen, zato to dolgoročno ni najboljša rešitev. Zaradi takšnega načina financiranja pa se osnovna enačba dopolni s spremenljivko TR, ki je letni znesek transfernih plačil, nakazanih javnemu pokojninskemu sistemu iz državnega proračuna:

Enačba (3)

$$TR + c * w * N_w = b * w * N_p$$

Zaradi demografskih in drugih sprememb se mora ob nespremenjenem nadomestnem razmerju povečati prispevna stopnja (c) in/ali transferna plačila (TR). Vendar nobena od

obeh rešitev ni posebej vzpodbudna. Ker ta stopnja vpliva na visoke stroške dela, s tem neposredno vpliva tudi na manjšo konkurenčnost gospodarstva. Ta pa se lahko izrazi v realnem zmanjševanju plač oziroma povečanju brezposelnosti. Toda, tudi večanje obsega transfernih plačil je problematično zaradi vse manjšega manevrskega prostora sodobnih evropskih sistemov javnih financ (Žagar 1998, 14-15).

Zastavlja se vprašanje, zakaj se je večina držav odločila za generacijski pokojninski sistem. Omogočal je hitro oblikovanje pokojninskih načrtov, vanj pa je bila takoj vključena tudi generacija že upokojenih, saj v tem sistemu ni časovnih zamikov. Če bi se odločili za kapitalski sistem, bi bili starejši iz pokojninskega sistema izključeni, saj kot upokojenci niso mogli več akumulirati prihrankov, katere bi lahko trošili kot upokojenci. Tako je generacijski sistem vključil tudi starejše, generacijo, ki ni ničesar prispevala v sistem in je od slednjega imela le koristi.

3.2 Vzroki za medgeneracijski konflikt

Javni pokojninski sistemi, temelječi na medgeneracijskem sporazumu so bili uvedeni v okoliščinah, ki so se močno razlikovale od današnjih, saj so visoka gospodarska rast, številčna aktivna populacija in nizka brezposelnost zagotavljale nemoteno delovanje PAYG sistema. Današnji pokojninski sistemi so vedno bolj nevzdržni, saj se srečujejo z nižjo gospodarsko rastjo, visoko brezposelnostjo in večanjem »dependency ratia¹«, kar ustvarja napetost med generacijami in pritisk na nosilce ekonomske politike. Razmerje med vplačniki v sistem javnega pokojninskega zavarovanja in med upokojenci se vztrajno zmanjšuje, zato postajajo obremenitve za aktivno prebivalstvo vedno večje.

Če se razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo istočasno povečuje, potem pride do nevzdržnosti pokojninskega sistema. Razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo je odvisno od političnih in gospodarskih dejavnikov skupaj. Zmanjšanje produktivnosti, ki zmanjša rast povprečnih plač, obenem pa ohranitev pravic upokojencev, povzroči poslabšanje razmerja in poslabšuje učinkovitost pokojninskega sistema, osnovanega na medgeneracijskem sporazumu. Ni samo staranje

---

¹ Dependency ratio je izraz za razmerje med upokojenim prebivalstvom (65 let in starejši) in delovno aktivnim prebivalstvom (15-64 let).

prebivalstva vzrok za krizo pokojninskih sistemov, ampak obstajajo tudi drugi, ki niso povezani s tem, in na katere je možno lažje in hitreje vplivati.

Čedalje večji problem so izdatki za socialno varnost starejših, saj bremenijo mlado, aktivno in upokojeno generacijo. Zaradi večje brezposelnosti ob tranzicijskem šoku in predčasnim upokojevanjem je v času osamosvojitve vidno močno poslabšanje. Na tabeli je razvidno, kako se v Sloveniji razmerje med zavarovanci in upokojenci konstantno zmanjšuje. Delež upokojencev se zaradi vse daljše življenjske dobe hitreje povečuje kot delež zavarovancev oziroma zaposlenih. Glede na podatke je že več kot četrtna prebivalstva Slovenije upokojencev, kar ni vzpodbudno za ohranitev stabilnega medgeneracijskega sporazuma. Če se bo trend nadaljeval v tej smeri, bo v roku petih let razmerje zavarovanec upokojenec 1,5 :1. Tabela nam tudi prikazuje, kako se zmanjšuje delež pokojnin iz obveznega zavarovanja v BDP vse od pokojninske reforme dalje, rahel porast je viden zadnji dve leti, kar je posledica znižanega BDP. Posledica tega je vedno nižja odmera pokojnine od zavarovanceve povprečne plače (glej tabelo 3.1).

Razloge, ki so pripeljali do nevdržnosti sedanjega medgeneracijskega sporazuma, bom navedel v nadaljevanju.

Tabela 3.1: Razmerje med zavarovanci in upokojenci ter pokojninski izdatki kot % BDP v Sloveniji

Leto	Število zavarovancev	Število upokojencev	Razmerje med zavarovanci in upokojenci	Pokojninski izdatki kot % BDP
1990	884.615	384.094	2,3	ni podatka
1991	816.902	418.927	1,95	ni podatka
1992	764.902	448.828	1,71	11,41
1993	782.570	457.545	1,71	11,76
1994	772.549	458.085	1,68	11,84
1995	768.961	460.262	1,67	11,54
1996	765.731	463.322	1,65	11,37
1997	783.196	468.216	1,67	11,34
1998	784.193	472.394	1,66	11,31
1999	800.467	476.449	1,68	11,38
2000	839.381	467.448	1,80	10,40

2001	841.478	474.507	1,77	10,28
2002	836.544	483.898	1,73	10,22
2003	834.049	491.911	1,70	10,04
2004	836.668	497.826	1,68	9,86
2005	845.842	504.988	1,67	9,76
2006	854.606	510.795	1,67	9,60
2007	879.090	538.455	1,69	9,20
2008	904.084	527.933	1,71	9,43
2009	894.886	538.455	1,66	10,25

Vir: Letno poročilo ZPIZ (2009 , 6-9).

3.2.1 Demografske spremembe

Daljša življenjska doba je privilegij sodobnega časa, ki pomeni veliko ugodnost in obenem povzroča visoke stroške tako posamezniku kot državi. Pred stotimi leti večina ljudi ni dočkala niti 60 let starosti, danes pa lahko človek v razvitih industrijskih državah pri 65. letih pričakuje, da bo živel še 15 ali celo 20 let. V letu 1990 je znašal delež ljudi, starejših od 60 let, v državah OECD² 18 %, do leta 2030 pa se bo povečal na 30 % (Bešter 1996, 129).

Podobno kot večina razvitega sveta tudi Slovenija doživlja zmanjšanje rodnosti ter podaljševanje življenjske dobe. V sredini osemdesetih let se je Slovenija znašla v položaju, ko je star pokojninski sistem pričel kazati prve slabosti oziroma neprilagodljivost na takratno dogajanje na področju demografskih gibanj. Poleg tega je v tem času prišlo do tranzicijskega šoka, ki je prinesel večjo brezposelnost. Del tega problema je država elegantno rešila s predčasnim upokojevanjem odvečne delovne sile. Posledica teh dejstev je naraščanje starega prebivalstva in s tem vse večje obremenjevanje pokojninske blagajne, saj je takratni pokojninski sistem temeljil izključno na PAYG sistemu. Našteti demografski trendi so privedli do krize pokojninskega sistema, kakršne ni bilo mogoče rešiti brez reforme.

² OECD (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj) združuje 30 držav članic, ki so zavezane demokraciji in tržnemu gospodarstvu.

Razlogi za nižjo rodnost so predvsem ekonomske narave: omejena možnost zaposlitve in še vedno visoka brezposelnost mladih, pomanjkanje stanovanj ter problemi pri zaposlovanju žensk, če pričakujemo, da bodo morale še roditi. Mlade družine se zato odločajo za rojstva v kasnejših letih in za manj otrok. Tudi v večini evropskih držav je rodnost prenizka za enostavno obnavljanje generacij. Rodnost je z vidika problema staranja prebivalstva pomembna predvsem kot vir priliva v aktivno prebivalstvo, ki je producent ekonomske baze za vzdrževanje starega prebivalstva. Kako se bo rodnost v Sloveniji razvijala v bodoče, pa je dokaj negotovo.

Slovenija je bila v prvi polovici prejšnjega stoletja pretežno izselitvena regija in šele od konca petdesetih let dalje je število priseljenih počasi začelo presegati število odseljenih. Največji selitveni prirast (večinoma je šlo za priselitve z drugih območij SFRJ³) je bil v sedemdesetih in v začetku osemdesetih let. Leta 1991 in 1992 je bil zaradi takratnih političnih in ekonomskih razmer selitveni prirast sicer negativen, vendar od leta 1993 dalje število priselitev zopet presega število odselitev, v zadnjem obdobju na ravni 3000.

Na obseg selitvenega prirasta vplivajo predvsem ekonomski pa tudi politični razlogi. Z ekonomskega vidika so pomembna neskladja med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela v posameznih državah ter razlike v dohodkih, delovnih in življenjskih razmerah ter možnostih poklicnega razvoja. Lahko predvidevamo, da bo Slovenija kot ena najbolj razvitih držav v tranziciji še naprej privlačna za delovno silo iz manj razvitih držav, najprej predvsem južno in vzhodnoevropskih, kasneje morda tudi iz bolj oddaljenih držav. Po drugi strani pa je slovenski trg delovne sile majhen in praviloma nezadostno strukturiran. Slovenska ponudba delovnih mest bo še naprej premajhna ali ne dovolj stimulatívna za določene specifične domače poklicne profile, zato bo poleg priseljevanja tujih delavcev v Slovenijo vedno prisotno tudi zaposlovanje slovenskih državljanov na tujem.

Tabela 3. 2: Tri variante razvoja prebivalstva Slovenije do leta 2050

	2001	2010	2020	2030	2040	2050
VISOKA VARIANTA						

³ SFRJ (Socialistična federativna republika Jugoslavija).

Pričakovano trajanje življenja: - moški	72,1	74,0	75,5	76,5	77,4	78,3
- ženske	79,5	81,1	82,3	82,9	83,4	84,0
Koeficient celotne rodnosti	1,2	1,4	1,6	1,8	1,8	1,8
Selitveni prirast (1000)	4,7	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Število prebivalcev 30.6. (1000)	1992,0	2011,4	2043,7	2053,6	2032,9	1984,3
V %: 15-64 let	70,1	69,9	65,5	61,4	59,1	57,4
65 let in več	14,3	16,4	20,0	23,7	26,0	27,8
55 let in več	24,8	29,7	34,6	37,8	40,7	40,4
NEUGODNA VARIANTA						
Pričakovano trajanje življenja: - moški	72,1	74,0	75,5	76,5	77,4	78,3
- ženske	79,5	81,1	82,3	82,9	83,4	84,0
Koeficient celotne rodnosti	1,2	1,1	1,3	1,4	1,4	1,4
Selitveni prirast (1000)	4,7	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Število prebivalcev 30.6. (1000)	1992,0	1979,7	1923,0	1837,5	1709,4	1548,0
V %: 15-64 let	70,1	70,3	66,8	61,7	58,6	55,5
65 let in več	14,3	16,6	21,0	25,9	29,6	33,2
55 let in več	24,8	30,1	36,2	40,9	45,8	47,2
NIZKA VARIANTA						
Pričakovano trajanje življenja: - moški	72,1	74,0	74,6	73,7	72,8	71,9
- ženske	79,5	81,1	81,7	81,0	80,3	79,6
Koeficient celotne rodnosti	1,2	1,1	1,3	1,4	1,4	1,4
Selitveni prirast (1000)	4,7	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Število prebivalcev 30.6. (1000)	1992,0	1979,7	1919,3	1808,4	1638,8	1438,0
V %: 15-64 let	70,1	70,3	66,8	62,4	60,4	58,7
65 let in več	14,3	16,6	20,9	25,0	27,3	29,2
55 let in več	24,8	30,1	36,1	40,1	43,7	43,6

Vir: Kraigher (1998).

Ne glede na različne predpostavke (tako glede umrljivosti kot tudi glede selitve in rodnosti), je za vse različne projekcije prebivalstva Slovenije značilna krivulja naraščanja starega prebivalstva (po konvenciji je to prebivalstvo v starosti 65 let in več), ki je predvsem posledica krivulje rojstev v preteklosti. Do leta 2009 se bo število

prebivalstva v starosti 65 let in več povečalo za okrog 1,6 % povprečno letno in nato, po kratkem zastoju ob prelomu desetletja, po stopnjah nad 2 % letno v prvi polovici in z vrhom okrog 2,5 % letno v drugi polovici naslednjega desetletja. Po 2020 bo rast prebivalstva v tej starosti začela ponovno upadati, vendar bi ostala visoka med 1,5 in 2 % letno še vse do leta 2025. Pod 1 % letno bi upadla v začetku tridesetih let. Koeficient celotne rodnosti je v letih 2000 in 2002 dosegel do sedaj najnižjo vrednost 1,21, kar je manj kot v katerikoli državi v EU⁴ (povprečje je bilo takrat 1,47). Velik dvig rodnosti v prihodnosti ni pričakovati, realno je pričakovati, da bo koeficient rodnosti med 1,4 in 1,6 otroka na žensko v rodni dobi (glej tabelo 3.2).

3.2.2 Demografske spremembe kot izziv človeštvu

Podaljševanje življenjske dobe nedvomno predstavlja enega največjih dosežkov družbe 20. stoletja, po drugi strani pa staranje prebivalstva nakazuje spremljajoče trende ekonomskega in družbenega dogajanja, ki generacije postavlja pred nove izzive. Naglo staranje prebivalstva predstavlja izziv in grožnjo za zagotavljanje konkurenčnosti in doseganje višje ravni zaposlenosti in ekonomske rasti v prihodnosti. Do leta 2030 bo v EU-25 število starejših od 65 let naraslo z 71 milijonov na 110 milijonov. Število starejših od 80 let bo čez 40 let za 180 % večje kot danes, do leta 2030 pa bo v EU že 34,7 milijona prebivalcev, starejših od 80 let, kar je skoraj dvakrat več kot danes. Posledica tega je, da bo razmerje ljudi nad 65 let v primerjavi s številom ljudi med 15-64 let naraslo od 23 % v letu 2000 na 47 % leta 2050. Ti procesi naglega staranja prebivalstva bodo seveda vplivali na izdatke države, predvsem na področju financiranja pokojnin, zdravstvene oskrbe in financiranja dolgotrajne oskrbe. Predvsem pa bo staranje prineslo nov tip družbe, ki bo sčasoma moral spremeniti pravila obnašanja, delovanje sistemov, vzorce obnašanja in drugačno šolanje (Dimovski 2008, 55-57).

Po mnenju dr. Vlada Dimovskega (Dimovski, 2008, 55-57) Slovenija na takšne spremembe ni v celoti pripravljena, saj povečana socialna skrb ne bo sama po sebi spremenila družbenega odnosa do staranja. Potrebna bo pripravljenost družbe za spremembe v odnosu do staranja, ker bosta staranje in starostna struktura prebivalstva v

---

⁴ EU – državna zveza evropskih držav, mednarodnopravno gledano razpeta med konfederacijo in ohlapno federacijo. Ustanovljena je bila leta 1992 s Pogodbo o Evropski uniji (Maastrichtsko pogodbo).

veliki meri določali ekonomsko uspešnost države in njeno stopnjo konkurenčnosti v primerjavi z ostalimi državami.

S staranjem in odnosom do starejših delavcev se soočajo tudi podjetja, ki pa na žalost temu problemu ne posvečajo veliko pozornosti. Pri tem so pred izzivom, ali in kako naj prilagodijo delovne mesta starejšim delavcem ali naj stimulirajo zaposlitve starejših delavcev. Te aktivnosti imenujemo management starejših, ki je še razvijajoča se veda in bo v prihodnosti ponudila rešitve in koncepte, kako se soočiti s starejšimi zaposlenimi v podjetjih. Na družbeni ravni pa staranje zahteva, da družbe prilagajajo svoje sisteme in svoj odnos do staranja in starosti. Prilagajanje je potrebno, saj s staranjem prihaja do sprememb na trgu dela, vzpostavljajo se drugačna medgeneracijska razmerja ter pritisk na pokojninske in zdravstvene blagajne (Dimovski 2008, 55-57).

Vse več strokovnjakov meni, da je potrebna redefinicija pojma starosti kot neproduktivnega obdobja, saj je starost veliko bolj heterogena bolj produktivna, kot jo prikazujejo »klasične« podobe o starosti. Tako imamo na eni strani aktivne starostnike, ki še vedno odločajo o usodi podjetij in držav, se učijo jezikov, ustanavljajo podjetja. Na drugi strani pa imamo tudi pasivne starostnike, ki brez pomoči družbenih sistemov in medgeneracijske solidarnosti ne bi preživeli. Na podlagi tega se težko izognemo generacijskemu konfliktu, katerega bi se morali zavedati in ukrepati, da bi zmanjšali starostno diskriminacijo.

Ob redefiniciji starosti pa je pojem upokojevanja zastarel, zato bi morali z različnimi družbenimi politikami omogočiti fleksibilnejše odhajanje v pokoj in s tem povečati stopnjo zaposlenosti starejših med 55. in 64. letom, saj ima Slovenija najnižji odstotek med državami EU. Takšen pristop bi zmanjšal pritisk na pokojninsko blagajno, zato je pomembno, da se začne razvijati koncept aktivnega staranja, ki vsebuje predvsem politike in instrumente, ki omogočajo čim daljšo aktivno dobo zaposlenih.

3.2.3 Socialna dimenzija Lizbonske strategije

Lizbonska strategija ima geslo »Za rast in delovna mesta«, dejstvo pa je, da išče ravnotežje med rastjo in skrbjo za človeka in naravo. Pomembni sta 16. in 17. smernica.

16. smernica določa: izvajanje politike zaposlovanja, usmerjene v doseganje polne zaposlenosti, izboljšanje kakovosti in produktivnosti pri delu ter krepitev socialne in ozemeljske kohezije. Politike morajo prispevati k uresničitvi skupne povprečne stopnje zaposlenosti v višini 70 % za Evropsko unijo, pri čemer je stopnja zaposlenosti žensk najmanj 60 %, starejših delavcev (55 do 64 let) pa 50 %, ter k zmanjšanju nezaposlenosti in nedejavnosti. Države članice morajo določiti nacionalne ciljne stopnje zaposlenosti za leti 2008 in 2010. Komisija svetuje spodbujanje k zaposlitvi po življenjskih obdobjih in posodabljanje sistemov socialne zaščite za zagotovitev njihove ustreznosti, finančne vzdržnosti in odzivnosti na spreminjajoče se potrebe v družbi; to je čedalje bolj potrebno zaradi pričakovanega upada delovno aktivnega prebivalstva. Večjo pozornost je potrebno nameniti reševanju stalnih vrzeli v zaposlovanju med ženskami in moškimi ter nizkih stopenj zaposlenosti starejših delavcev in mladih, kar je del novega medgeneracijskega pristopa (Turk 2008, 12-13).

17. smernica pravi sledeče: spodbujanje pristopa k zaposlitvi po življenjskih obdobjih z obnovljenim prizadevanjem za gradnjo poti zaposlovanja za mlade in zmanjševanje nezaposlenosti mladih; z odločnim ukrepanjem za odpravo razlik med spoloma v zaposlovanju, brezposelnosti in plačilu; z boljšo usklajenostjo med poklicnim in zasebnim življenjem, vključno z zagotavljanjem finančno dostopnega otroškega varstva in oskrbe za druge vzdrževane člane; s sodobnimi pokojninskimi in z zdravstvenimi sistemi, ki jim je treba zagotoviti ustreznost, finančno vzdržnost in odzivnost na spreminjajoče se potrebe s podpiranjem udeležbe v zaposlenosti in daljšega delovnega življenja, vključno z ustreznimi spodbudami za delo in odvratanje od predčasne upokojitve ter podporo delovnim pogojem, ki spodbujajo aktivno staranje (Turk 2008, 12-13).

3.2.4 Medgeneracijski dialog – nova solidarnost

Bistveno vprašanje je, kako naj se sistem pokojninskega zavarovanja in na splošno financ odzove na staranje prebivalstva. Rešitev je možna v štirih smereh: izboljšanje razmerja med zaposlenimi in upokojenimi, znižanjem povprečne pokojnine glede na povprečno plačo, povečanje prispevkov, ki jih zaposleni namenjajo za pokojnine in povečanje osebnih vlaganj za finančno varno starost. Noben od ukrepov ni prijeten, saj

nekdo dobiva, nekdo izgublja, vseeno pa se vse skupaj le ne dogaja v okviru ničelne vsote. Če težave rešujemo tako, da spodbujamo ali pa vsaj ne ogrožamo gospodarske rasti, bo vsota rasla (Turk 2008, 14-16).

3.2.5 Previsoka raven pravic

Za javne pokojninske sisteme pokojninskega zavarovanja je značilno, da so v šestdesetih in sedemdesetih letih tega stoletja velikodušno povečevali pravice, ki so pripadale zavarovancem in njihovim družinskim članom. To je bilo v skladu z idejo o socialni državi, tako ravnanje pa je omogočala visoka gospodarska rast, visoka stopnja zaposlenosti in ugodno razmerje med aktivno in upokojeno generacijo (Bešter 1996, 130).

Višina pokojninskih pravic je zelo pomembna spremenljivka, ko govorimo o bremenu pokojninskega sistema. V državah, v katerih se večina pokojnine zagotovi s pomočjo PAYG sistema, je pokojninska blagajna mnogo bolj obremenjena kot v tistih, katerih se večji del pokojnine zagotavlja z dodatnim naložbenim pokojninskim sistemom. Zato skušajo države čim bolj skrčiti obseg pravic iz PAYG sistema ter dajati vse večji poudarek naložbenemu sistemu, ki ga naj bi dopolnjeval.

V procesu širitve in povečevanja pravic iz javnega sistema se je pojavljalo vse več ugodnosti in bonitet za katere prispevki dejansko niso bili plačani ali pa so bili plačani le v manjši meri. Povezava med prispevki in pravicami je postajala vse bolj šibka. V obdobju gospodarskega razcveta to ni bilo problematično. Naftni šok in finančna kriza proti koncu 70. let pa sta pokazala mnoge pomanjkljivosti in nepravilnosti, ki so se prikradle v sistem. Podeljene pravice je težko, skoraj nemogoče odvzeti, zato se evropske vlade kljub slabim prognozam in alarmantnim podatkom le počasi odločajo za posege v uveljavljene oblike javnih pokojninskih zavarovanj (Bešter 1996, 130).

3.2.6 Visoka brezposelnost

Brezposelnost je eden od vzrokov za primanjkljaj v javnih pokojninskih blagajnah, saj poleg zmanjševanja aktivne populacije zaradi staranja prebivalstva ostaja neizkoriščen

še dodaten del te populacije, ki ne plačuje prispevkov za pokojninsko zavarovanje. Obenem pa socialni prispevki za brezposelne prav tako obremenjujejo državni proračun. Množična odpuščanja v številnih državah je povzročila gospodarska kriza ter z njo povezana šibka gospodarska rast (Bešter 1996, 131). Zaradi bremenitve s prispevki so za podjetja stroški dela visoki. S tem zmanjšujejo samo konkurenčnost podjetja na trgu, zato se podjetja selijo v davčno bolj prijazne dežele, kjer z manj prispevki zmanjšajo tudi stroške dela. Pri nas podjetja pogosto varčujejo s prispevki tako, da omejijo redno zaposlovanje ter ga zamenjajo z delom preko študentskega servisa. Posledica tega je manjša ponudba rednega dela in povečana brezposelnost.

Brezposelnost bi bila še večja, če ne bi populacijo starejših brezposelnih predčasno upokojili. Ker gre za težje zaposljivo populacijo, bi morala država najti druge rešitve (jim poiskati primerno delo za sposobnosti in znanje pri njihovi starosti), ne pa jih enostavno upokojiti in s tem še dodatno bremeniti pokojninsko blagajno. Argument države pri predčasnem upokojevanju je nizka produktivnost starejših delavcev.

Pri starejših se pojavljata tako fizično staranje kot zmanjšanje fizičnih sposobnosti, kot tudi psihološko staranje, ki vpliva na zmanjšanje intelektualnih, miselnih sposobnosti. Poleg teh dejavnikov naj bi se zmanjševala tudi produktivnost starejših delavcev, ki ima lahko tudi negativne učinke na trg dela, saj predstavljajo starejši delavci večje stroške podjetjem, manjša je njihova mobilnost in fleksibilnost. Z gotovostjo pa lahko trdimo, da imajo starejši prav gotovo več izkušenj kot mlajši. Merjenje produktivnosti je zapleteno, zato rezultati niso vedno enaki. Kljub temu da je diskriminacija starejših prisotna in da so težje zaposljivi, lahko kljub temu še vedno dajo svoj doprinos k podjetju (Jackson 1998, 96). Problem presežnih delavcev se pogosto rešuje s predčasnim upokojevanjem, ki ima negativen vpliv na pokojninski sistem.

3.2.7 Predčasno upokojevanje

V zadnjih desetletjih se pričakovana življenjska doba podaljšuje, zato bi bilo naravno, da bi tudi potrebna starost za upokojevanje sledila temu trendu. Vendar se je dogajalo ravno obratno. Prihajalo je do pravega paradoksa: ljudje živijo vse dlje, vendar se

upokojujejo vse mlajši. Leta sedemdeset je bilo aktivnih še okoli 80 % moških med 60. in 64. letom. Dvajset let kasneje pa se je to razmerje prepolovilo (Bešter 1996, 131).

Ta pojav je bil prisoten predvsem v tranzicijskih državah, kjer so bile visoke stopnje brezposelnosti. Upokojitev odvečne delovne sile je bila pogosto najbolj elegantna rešitev za zaposlene in delodajalce. Vlade so se obupno trudile, da bi obdržale brezposelnost v še sprejemljivih okvirjih, zato so poskrbele za sprejem predpisov, ki so omogočili zgodnjo pridobitev pokojninskih pravic. Ob reševanju kratkoročnih problemov so pozabile, da so aktivni generaciji s tem izstavile račun, ki ga bo potrebno plačevati naslednjih 20 ali več let (Bešter 1996, 132). Če bi bil ta pojav posledica predvsem večjih zaslužkov, večjih privarčevanih sredstev in tako večji želji po prostem času, potem problem verjetno ne bi bil tako razsežen. Za pojav so krivi dejavniki znotraj pokojninskega sistema in ostalih socialnih shem, ki so ljudi spodbujale k zgodnejšemu upokojevanju. Za državo je bilo v 70. in 80. lažje upokojiti delavca, kot pa se spopadati z vse višjo stopnjo brezposelnosti.

Splošno prepričanje velja, da je zgodnejše upokojevanje starejših delavcev zaželeno, saj so ti manj produktivni kot mladi in še onemogočajo jim zgodnjo prisotnost na trgu delovne sile. Še bolj naklonjeni predčasnim upokojitvam pa so delodajalci, saj so zanje starejši delavci dražji, premalo fleksibilni in nedinamični, premalo naklonjeni spremembam ter mobilnosti. Podobno mnenje delodajalcev je v članku v Mladini ugotovil tudi dr. Ignjatović: »Namesto tega imajo delodajalci delavce, ki dopolnijo 50 let, pogosto že za neuporabne. Ali vsaj za okorele. Med starejšimi delavci je pogosto slišati, da delodajalec ne investira več vanje, v njihovo izobraževanje, da jim ne nalaga več zahtevnejših del. Ker drugi v njih ne vidijo več potenciala, tudi sami ne investirajo več vase. Mnogi si tega tudi ne morejo privoščiti, saj so naložbe, kakršna je recimo tečaj računalništva, za marsikoga preprosto predrage. Tako se mnogim starejšim delavcem zdi, da je vse, kar jim preostane, le še to, da počakajo na minimalno starost za upokojitev. O tem so pogosto še toliko bolj prepričani tisti, ki so v zrelih letih ostali brez službe. Starejšim brezposelnim, ki izgubijo službo, namreč le redko uspe dobiti novo zaposlitev« (Pirc 2007, 1-2).

Sistem pokojninskega zavarovanja ne vzpodbuja dela v starejših letih. Težnje so še posebej močne v najzgodnejšem času po izpolnjevanju pogojev za upokojitev.

Nadaljnje delo po doseženi upokojitveni starosti ni privlačno, saj je posamezniku v tem času odloženo prejemanje pokojnine, še vedno pa je potrebno plačevanje prispevkov. Delo pa po doseženi upokojitveni starosti ne prinaša znatnega povišanja prihodnjih pokojnin, ki je manjše od vplačanih prispevkov v tem obdobju (Blöndal in Scarpetta 1997, 9).

Zgodnje upokojevanje je interesantno za delavce, saj se jih večina upokoji takoj, ko je to možno, se upokojijo invalidsko ali dokupijo delovno dobo. Dr. Ignjatović utemeljuje, zakaj konkretno pride do tega, da si starejši želijo čim prej upokojitve: »Delavec ne dela v proizvodnji, temveč je pisarniški delavec. V zadnjih nekaj letih je v nenehni bojazni, ali bo obdržal delovno mesto. Pred leti je bil že degradiran na nižje delovno mesto. Podjetje je v težavah, ves čas se govori o racionalizaciji, tudi o odpuščanju. Sam je prepričan, da bi se delodajalci med prvimi želeli znebiti tudi njega, pa čeprav si je v treh desetletjih nabral veliko izkušenj, tudi znanja o svoji panogi, za katerega delodajalec morda sploh ne ve, da ga premore. Ima sicer srečo, da ga zaradi starosti štiti delovna zakonodaja in ga delodajalec ne more kar postaviti na cesto. Kljub vsemu edino rešitev iz začaranega kroga vidi v čimprejšnji upokojitvi« (Pirc 2007, 1-2).

Večina upokojene populacije je dandanes v dobrem zdravstvenem stanju, kar jim po upokojitvi omogoča nove aktivnosti. To jim omogočajo boljši delovni pogoji in splošno zdravstveno stanje prebivalstva. Razmere so neprimerljive z razmerami v prejšnjih dveh stoletjih, ko je le petina delavcev dočkala pogoj za upokojitev, obenem so pa zaradi slabih zdravstvenih razmer živeli le še kako leto po upokojitvi.

4 SISTEMI SOCIALNE VARNOSTI V EVROPI

Prvi sistemi zdravstvenega varstva so nastali v Evropi in se kasneje širili na druge kontinente. Da so sistemi delovali in bili učinkoviti, so se morali prilagajati različnim političnim, družbenim, kulturnim in ekonomskim razmeram. Temeljni modeli socialnega zavarovanja v Evropi so: Bismarckov, Beveridgov ter Semaškov sistem.

4.1 Bismarckov sistem

Bismarckov sistem ima ime po nemškem kanclerju Ottu Bismarcku, po kateremu je bil leta 1881 sprejet Zakon o državnem in socialnem zavarovanju. Zakon je opredelil nosilce zavarovanja, način financiranja, organizacijo, upravljanje ter osebe, ki morajo biti obvezno zavarovane.

Financiranje je potekalo s plačevanjem prispevkov delodajalcev in delojemalcev. Denar so neposredno prejemale tako imenovane »bolniške blagajne«, ki so določale obseg pravic, prispevne stopnje ter notranjo organizacijo. Država je skrbela zgolj za nemoteno delovanje ter spoštovanje zakona. Zanimivo je, da so bolniške blagajne upravljali predstavniki delodajalcev in delojemalcev in ne država. Oboji predstavniki so bili izvoljeni na neposrednih volitvah. S časom so bolniške blagajne prevzele še vlogo pogajalca s predstavniki zdravnikov, bolnišnic in lekarn o cenah zdravstvenih storitev in njihovih plačah. Bolniške blagajne so delovale po načelu solidarnosti oziroma vzajemnosti. Predstavljale so nevladne in nedobičkonosne organizacije, katerih temeljna dejavnost je skrb za obolele in poškodovane ter nadomestila izpada dohodka (Terbižan 2006, 5).

Za Bismarckov sistem je značilen sorazmerno skromen obseg državne intervencije in visok obseg pravic iz sistema socialne varnosti. Sistem se pretežno financira s prispevki. Obseg pravic, ki se zagotavlja z dohodkovnim premoženjskim preizkusom, pa je zelo skromen. To pomeni, da so osnovne socialne pravice pogojene s plačevanjem prispevkov (Stanovnik 1998, 140). Bismarckov sistem socialno zdravstvenega zavarovanja ima večina držav zahodne Evrope (Nemčija, Avstrija, Francija, Belgija, Nizozemska, Luksemburg) in tudi Slovenija.

4.2 Beveridgov sistem

Nastal je v Veliki Britaniji zaradi nezadovoljivega stanja, saj je bila le tretjina prebivalstva socialno zavarovana pri vzajemnih družbah. Beveridgov sistem zagotavlja za razliko od Bismarckovega relativno nizko pokojnino, ki ni povezana z zaposlitvijo in ne z višino zaslužka. Enotna minimalna pokojnina pogosto pripada vsem državljanom nad določeno starostno mejo, zato jo ponekod imenujejo »državna pokojnina« in ni vedno povezana s prispevki. Sistem se običajno financira iz proračuna.

Po »Beveridge reportu« leta 1942, se je v Angliji začel zgodovinski razvoj pokojninskih zavarovanj. Obstajala je minimalna državna pokojnina, katero je prejela skoraj celotna starejša generacija in bogata izbira ostalih dodatnih privatnih pokojninskih načrtov, ki zagotavljajo višji standard starejšim. Minimalna osnovna pokojnina je bila financirana s strani javnega sistema, ki je bil kasneje dopolnjen z dodatnim pokojninskim načrtom SERPS⁵. SERPS je zajemal vse zaposlene z dohodki nad minimalnimi, ki niso bili vključeni v nobeno drugo obliko privatnega zavarovanja. Bistveno vlogo po Beveridgu naj bi imela država, saj naj bi zagotavljala dovolj finančnih sredstev, zmogljivosti in potrebne zdravstvene storitve. Za vse vrste zdravstvenih storitev na vseh ravneh je skrbela nacionalno zdravstvena služba (NHS – National Health Service). Kolikšen delež sredstev bo namenjen za zdravstveno varstvo, je odločal in sprejemal parlament, tako da zavarovanci niso imeli neposrednega vpliva na posamezne odločitve. NHS se v glavnem financira iz proračuna ter pridobljena sredstva investira v javne zmogljivosti za stroške zdravstvenih storitev. Ta model uporabljajo v Veliki Britaniji, na Irskem in v skandinavskih državah.

5 MODELI POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA

5.1 Dokladni sistem

Dokladni sistem je javni sistem, v katerem je udeležba obvezna. Bistvo je v njegovi prerazdelitveni funkciji, saj zaradi njegove obveznosti omogoča prerazdeljevanje dohodka od aktivne populacije k upokojujencem. Ob vse večjem deležu starega prebivalstva nasproti aktivnemu je sistem vedno večje breme za javne finance, a hkrati daje zavarovancu občutek finančne varnosti.

Največja pomanjkljivost dokladnega sistema je, da državni izdatki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje nenehno naraščajo, tako da so v devetdesetih letih v Sloveniji

---

⁵ SERPS- State Earnings- Related pension Scheme: državni pokojninski načrt, v katerem je pokojnina povezana z višino zaslужka v določeni delovni dobi. Poleg osnovne, enote države (basic state pension), lahko dobiva posameznik tudi pokojnino iz SERPS.

znašali več kot 14 % v BDP⁶ (Cvetko 2000,102). Glavni razlog za ta položaj je že prej omenjeni porast razmerja med upokojenci in aktivno zaposlenimi, ki morajo s svojimi visokimi prispevki financirati pokojnine. S tem se pojavi ekonomsko tveganje: vse večja prispevna stopnja, ki ogrozi zaupanje v sistem in povzroči izmikanje plačevanja prispevkov oziroma manjše povpraševanje po delu, večjo brezposelnost, manjši output, slabšo mednarodno konkurenčnost in zniževanje gospodarske rasti. Leta 1960 je bilo v Sloveniji razmerje pet zavarovancev na enega upokojenca, v osemdesetih so na enega upokojenca prišli trije zavarovanci, danes pa le še 1,6 zavarovanca na enega upokojenca. Z leti pa lahko pričakujemo, da se bo razmerje izenačilo.

Pomanjkljivost je tudi slabša razvitost trga kapitala in majhna tržna kapitalizacija. Posledica prenosa obveznosti plačevanja pokojnin na prihodnje generacije je večja poraba, ki pri tem sistemu ne spodbuja varčevanja.

Kljub pomanjkljivostim pa ima dokladni sistem tudi prednosti:

- redistribucija dohodka, kar pripomore k zmanjševanju revščine,
- odpornost na makroekonomske šoke in inflacijo, saj ne temelji na sistemu pokritja,
- nizke administrativne stroške, le-ti zajemajo le stroške, ki nastajajo pri izvajanju odmere pravic zavarovanja, posredovanje dohodka od zavarovancev k upokojencem in sprejemanju podatkov o vplačanih prispevkih.

Dokladni sistem temelji na predpostavki, da bodo zavarovanci v naslednjih generacijah plačevali prispevke, ki bodo zadoščali za izplačevanje pokojnin sedanjim aktivnim zavarovancem.

5.2 Naložbeni sistem

Naložbeni sistem se pojavlja kot poklicni sistem in kot sistem osebnih pokojninskih računov. Bistvo naložbenega sistema je, da se mesečni prispevki oziroma premije nalagajo na zavarovančev osebni račun in se obrestujejo. V naložbenem sistemu torej ne

---

⁶ BDP – (Bruto domači proizvod) je najpomembnejši agregat nacionalnih računov in najboljše merilo celotne ekonomske aktivnosti.

občutimo prisotnosti prerazdelitvene funkcije, saj sistem temelji izključno na vplačanih prispevkih in donosu, ki izhaja iz njih (Šumah 2006, 10).

Pri naložbenem sistemu financiranja sta možni obvezna in prostovoljna oblika zbiranja sredstev. Pri obvezni država predpiše višino prispevkov tako za delodajalce kot tudi za delojemalce. Obveznost plačevanja prispevkov je ponavadi odvisna od panoge dejavnosti delodajalca. Pri prostovoljni pa ni predpisana niti višina niti način pokojninskega varčevanja. Omejena je le višina zneska, ki jo kot davčno olajšavo izkoristi delodajalec in delojemalec.

Naložbeni sistem ima tako prednosti kot slabosti. Med prednosti sodi:

- pozitiven vpliv na gospodarsko rast, s tem ko spodbuja varčevanje in ustvarja rezerve za trajne naložbe,
- stroškovno učinkovitost (manjši prispevki za izplačilo enakih pokojnin),
- neodvisnost od demografskih gibanj, saj vsak posameznik nalaga prispevke na svoj osebni račun,
- manjše politično tveganje (odpornost sistema na pritiske po večanju pokojnin).

Med pomanjkljivosti sodijo predvsem administrativni stroški, ki so tu večji kot pri dokladnem sistemu. Zajemajo stroške upravljanja investicij, stroške trženja pokojninskih skladov, stroške državne regulative, ki jih pri dokladnem sistemu ni.

Pri primerjavi obeh sistemov ugotovimo, da sta drug drugemu zrcalni sliki, saj tisto, kar je pri dokladnem sistemu prednost, je pri naložbenem slabost. Na podlagi teh ugotovitev lahko ugotovimo, da večstebni model omogoča učinkovito pokrivanje različnih slabosti in zagotavlja tak sistem pokojninskega zavarovanja, ki je finančno vzdržljiv, ki vzpodbuja gospodarsko rast in je očiščen nepravilnosti dosedanjih izključno dokladnih sistemov.

Tabela 5.1 : Glavne prednosti in slabosti pokojninskih sistemov

	Dokladni sistem	Naložbeni sistem
Zavarovanje proti:		

• <i>medgeneracijski neenakosti</i>	+	-
• <i>demografskim šokom</i>	-	+
• <i>naložbenemu tveganju</i>	+	-
• <i>političnemu riziku</i>	-	+
Močne vzpodbude za:		
• <i>varčevanje</i>	-	+
• <i>delo</i>	-	+
Nizki administrativni stroški	+	-

Vir: Disney (1998, 6).

6 REFORME POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA V SAMOSTOJNI SLOVENIJI

6.1 Potek sprejemanja zakona leta 1992

Mnenja ob sprejemanju zakona so bila različna. Nekateri so menili, da večji posegi v dotedanji sistem niso potrebni, drugi pa so zahtevali korenitejše spremembe – kot so izenačitev pogojev med moškimi in ženskami, zvišanje pogoja starosti, podaljšanje delovne dobe ipd. – skratka, zahtevali so splošno reformo pokojninskega sistema.

Druga skupina je zastopala dve usmeritvi. Prva je bila, da bi z restriktivnimi posegi v pravice vplivali na zmanjšanje izdatkov zavarovanja. Druga pa je bila, da bi postavili sistem financiranja na novo in sicer tako, da bi vpeljali načelo osebnih računov in kapitalskega kritja. Zakon se je sprejemal v vojnem in povojnem obdobju, ko so bile ekonomske razmere neugodne, politična in socialna trenja pa velika. V takih razmerah je bilo zato strokovno objektivno prej pričakovati zakon z mnogimi posegi v pravice, ki naj bi zmanjševali pokojninske izdatke, kot pa zakon, ki bi predstavljal dodaten korak k še boljši socialni varnosti upokojencev in invalidov. Tega so se po drugi strani najbolj zavedali uživalci pravic in njihova združenja, zaradi česar so bila že od začetka razprav, v bojazni pred restriktivnimi posegi, v ospredju predvsem njihove zahteve po ravni varnosti, po ohranitvi pravic, po »čiščenju« sistema in po iskanju novih virov za pridobitev dodatnih finančnih virov za pokojninsko zavarovanje (Terbižan 2006, 19).

Zato je bil zakon iz leta 1992 rezultat kompromisa, ki je bil možen glede na razmere in čas, v katerem se je pripravljala in sprejemal. Zakon so označili za »prehodni zakon«, ki bo veljal za neko srednjeročno časovno obdobje, v katerem bo možno po temeljiti proučitvi obstoječih pokojninskih sistemov razvitega sveta in razvojnih tendenc teh sistemov v miru pripravljati sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki bi s svojimi novimi instrumenti lahko uspešneje zagotavljal ustrezna sredstva za vse večje število upokojencev in drugih uživalcev pravic. Taka začasna oznaka zakona je bila možna tudi zaradi odločnega sklepa skupščine Republike Slovenije, s katerim je tedanjemu Izvršnemu svetu naložila, da v dveh letih po sprejemu zakona pripravi celovito reformo sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Dve leti je bilo glede na zahtevnost in politično občutljivost projekta izjemno kratek rok, lahko bi mu rekli nerealen rok. Zato tudi v nekaj več kot šestih letih po sprejemu zakona taka reforma še ni bila pripravljena, čeprav je Vlada reformo stalno napovedovala in tudi ocenjevala, da je veljavni sistem preživet, saj temelji na medgeneracijski pogodbi, visokih dajatvah in obremenitvah, ki bodo v perspektivi lahko pripeljale celo do »zloma sistema«, če ne bo ukrepov – reforme. Do uveljavitve reforme ali vsaj zgodnejše priprave nekaterih korenitejših sprememb, ki bi odpravile ali vsaj omilile znane anomalije veljavnega sistema, pa verjetno ni prišlo tudi zaradi prvotne sporne taktike, ki je dajala prednost omejitvenim ukrepom s takojšnjim finančnim učinkom, denimo s posegom v usklajevanje pokojnin (leta 1991 in 1993) in tudi zaradi politike navideznega zmanjševanja porabe, denimo z »umetnim« znižanjem prispevnih stopenj v letu 1996 (Priatelj 2000, 48-51).

6.2 Reforma leta 1999

1. januarja 2000 je začel veljati novi zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Zakon v sistem pokojninskega zavarovanja poleg dosedanjega medgeneracijskega financiranja pokojnin (tekoči prispevki zavarovancev se prelijejo v pokojnine upokojencev) uvaja tudi »kapitalski način« (posameznik si v aktivni življenjski dobi akumulira sredstva, ki jih izkoristi po upokojitvi).

Zakon uvaja tristebni sistem zagotavljanja prihodkov po upokojitvi, sestavljen iz obveznega in dodatnega pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter pokojninskega

in invalidskega zavarovanja na podlagi osebnih varčevalni računov. Po dolgotrajnem razpravljanju in usklajevanju se je prvotni koncept, ki je bil načrtan v izhodiščih za reformo sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja v letu 1998, obrusil tako, da zdaj reforma ne posega v bistvena načela, na katerih je zgrajen sedanji sistem financiranja in delovanja pokojninskega in invalidskega zavarovanja. K takšnemu razpletu razprave je pripomogel dogovor o bistvenih rešitvah predložene reforme, ki so ga po dolgih in občasno zelo ostrih pogajanjih podprli vsi reprezentativni sindikati, združenja delodajalcev za območje cele države in vlade. Pomembno je zlasti soglasje socialnih partnerjev v zvezi s pogoji upokojevanja, s postopnostjo uvajanja posameznih ukrepov, z odmero pokojnine in avtonomijo ZPIZ-a⁷ (Štrovs v Terbižan 2006, 20-21).

V novem zakonu so se ohranile bistvene slabosti prejšnje ureditve, zaradi katerih se je reforma začela, zlasti (Štrovs 2000, 13):

- blagi pogoji za pridobitev pravic, kar ohranja neugodno razmerje med številom upokojencev in številom aktivnih zavarovancev;
- visoka nadomestitvena stopnja pokojnin, ki zavarovance spodbuja k zgodnji upokojitvi;
- neenakopravnost med zavarovanci in zavarovankami, saj so ohranjeni različni pogoji za upokojitev in za odmero pokojnin glede na spol;
- visoki zneski družinskih in vdovskih pokojnin, ki bistveno odstopajo od razmerij v drugih državah;
- izjemno široka paleta pravic iz invalidskega zavarovanja;
- uvedba novih pravic za upokojence, kot so vdovska pokojnina, dodatek za rekreacijo in valorizacija pokojnin glede na gibanje povprečnih plač vseh zaposlenih vključno s funkcionarji in direktorji in brez upoštevanja zavarovalnih osnov samozaposlenih.

Ključne rešitve novega zakona pa so naslednje (Kuzmin 2000, 8-13):

- postopno višanje starosti upokojitve;

---

⁷ ZPIZ (Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje).

- postopno višanje števila let za odmero pokojninske osnove z današnjega povprečja 10 na povprečje 18 najboljših zaporednih let;
- znižanje pokojninske osnove s 85 % na 72,5 % povprečne pokojninske osnove (pri tem je treba poudariti, da je določitev o upokojitvi prepuščena posamezniku – navedeni odstotki pokojninske osnove veljajo pri polni upokojitveni starosti in polni pokojninski dobi, sicer se upoštevajo malusi in bonusi);
- razmerje med najvišjo in najnižjo pokojnino je največ 1:4.

Sprejeti ukrepi pokojninske reforme omogočajo, da se kljub povečanju števila upokojencev delež pokojninskih izdatkov v BDP ne povečuje. Leta 2000 so znašali izdatki 11.41 % BDP, leta 2006 pa 10,62 % BDP.

Ob hkratnem naraščanju števila upokojencev je ta podatek lep dokaz, da pokojninska reforma deluje. Razlago za ta navidezni paradoks gre iskati v poslabšanju relativnega položaja upokojencev. Če je še leta 1992 razmerje med povprečno starostno pokojnino in povprečno plačo znašalo 77,8 %, se je to razmerje kot posledica pokojninske reforme leta 2005 spremenilo na 69,1 % (Brščič 2006, 5).

6.3 Pokojninski stebri

V Sloveniji se razmerje med aktivnim in pasivnim delom prebivalstva, torej med zavarovanci in upokojenci, vse bolj nagiba na stran upokojencev. Za zagotovitev enake ravni bodočih pokojnin bi bilo treba bistveno zvišati prispevne stopnje ali pa davke, ker bi bila obveznost države do ZPIZ-a iz leta v leto višja. Oboje bi pomenilo povečanje bremena za sedanjo in bodočo aktivno generacijo. Zato je bil 10. decembra leta 1999 z zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju sprejet koncept treh stebrov. V veljavo je stopil s 1. 1. 2000.

6.3.1 Prvi pokojninski steber

Prvi steber je osrednji steber pokojninskega zavarovanja in temelji na medgeneracijski solidarnosti. Nanaša se na socialno varnost, ki jo ob upokojitvi nudi država vsakemu državljanu, ki je v svoji aktivni dobi plačeval obvezne prispevke za pokojninsko in

invalidsko zavarovanje. Pri prvem stebru gre v bistvu za obvezno pokojninsko zavarovanje, ki temelji na dokladnem (pay-as-you-go) sistemu financiranja oziroma sprotne prispevnem kritju, pravzaprav gre za financiranje brez rezerv. Tako se prispevki od aktivnega prebivalstva sproti prelivajo za izplačevanje pokojnin. V okviru medgeneracijske pogodbe mlajše generacije zavarovancev plačujejo prispevke s tem namenom, da bodo naslednje generacije prav tako zbirale sredstva za izplačevanje njihovih pokojnin.

V prvi steber so vključeni vsi zaposleni, samozaposleni, kmetje, vajenci, vrhunski športniki, brezposelni, ki prejemajo denarno nadomestilo, zaporniki, državljani Republike Slovenije, zaposleni v tujini ter prostovoljno vključeni v obvezno zavarovanje. Zavarovanec z vplačevanjem prispevkov v prvi steber pridobi pravico do pokojnine, invalidskega zavarovanja, družinske pokojnine in druge pravice, kot so dodatek za pomoč in strežbo, invalidnina, varstveni dodatek, oskrbnina, odpravnina in podobno.

Pravica do pokojnine vključuje starostno, invalidsko, vdovsko, družinsko, državno in delno pokojnino. S tem širokim spletom zavarovanj daje prvi steber posamezniku občutek finančne varnosti ob nastopu tako rekoč katerega koli zavarovalnega primera. Toda ob resničnem nastopu primera je znesek nadomestila, ki ga zavarovanec prejema, glede na njegov osebni dohodek, nizek. Omogoča mu sicer preživetje, ne pa tudi vzdrževanje že ustvarjenega življenjskega standarda.

Nosilec in izvajalec obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji je ZPIZ Slovenije. Ta je bil v tej obliki konstituiran 20. oktobra 1992 in je univerzalni pravni naslednik prejšnje Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v RS⁸. Zavod izvaja enotno obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje za celotno območje RS na Centrali v Ljubljani, devetih območnih enotah in treh izpostavah.

Plačevanje prispevkov urejata Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in Zakon o prispevkih za socialno varnost. Višina prispevka, ki ga plačuje delojemalec od svoje bruto plače, znaša 15,50 %, prispevek, ki ga plačuje delodajalec na bruto plačo pa

---

⁸ RS (Republika Slovenija).

znaša 8,85 %. Tako znaša prispevna stopnja zavarovancev in delodajalcev skupaj 24,35 %. Ker pa pridobljena sredstva ne zadostujejo več za financiranje, je v zadnjih letih postal pomemben dodatni vir zagotavljanja prihodkov Zavoda tudi državni proračun.

Odhodke Zavoda sestavlja pet glavnih skupin, in sicer pokojnine (82 %), sredstva za zagotavljanje socialne varnosti (4,6 %), nadomestila plač (4,4 %), prispevki za zdravstveno zavarovanje upokojencev in od nadomestil plač (7,7 %) drugi odhodki (1,3 %), transferi neprofitnim organizacijam, stroški službe Zavoda, izdatki za blago in storitve ter drugi stroški. V strukturi je 98,8 % odhodkov Zavoda vezanih na z zakonom določene pravice in obveznosti iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Pravica do starostne pokojnine je pogojena z dopolnitvijo določene starosti in delovne dobe, ki pa se razlikujeta glede na spol zavarovanca.

Moški lahko po 36.členu (ZPIZ-1) dobi pravico do starostne pokojnine, če:

- dopolni starost 58 let in 40 let delovne dobe,
- dopolni starost 63 let in 20 let delovne dobe,
- dopolni starost 65 let in najmanj 15 let delovne dobe.

Ženske pa lahko po istem členu pridobijo pravico do starostne pokojnine, če:

- dopolnijo starost 58 let in 38 let delovne dobe,
- dopolnijo starost 61 let in 20 let delovne dobe,
- dopolnijo starost 63 let in najmanj 15 let delovne dobe.

Po dopolnjeni polni delovni dobi (moški - 40 let, ženska - 38 let) in zahtevani starosti znaša starostna pokojnina 72,5 % pokojninske osnove. V primeru, da ima nekdo višjo delovno dobo od zahtevane, je temu ustrezno višja tudi pokojnina, prav tako velja za tiste, ki delajo dlje od zahtevane polne upokojitvene starosti.

Zavarovancu se starostna meja zniža za vsakega rojenega ali posvojenega otroka, za katerega je skrbel in ga vzgajal vsaj pet let. Starostna meja se zniža za osem mesecev za enega otroka, za 20 mesecev za dva otroka in tri leta za tri otroke. Za vsakega nadaljnjega otroka pa se starostna meja zniža še za 20 mesecev. Ženski se minimalna upokojitvena starost zniža največ do 56 let starosti, moškemu pa do 58 let starosti.

Starostna pokojnina se odmeri od mesečnega povprečja plač, ki jih je zavarovanec prejel oziroma zavarovalnih osnov, od katerih so mu bili obračunani prispevki, v zaporednih 18 letih zavarovanja po letu 1970, ki so zanj najugodnejša. Za leto zavarovanja se upošteva koledarsko leto, v katerem je zavarovanec prejemal plačo oziroma nadomestilo plače za najmanj šest mesecev zavarovanja.

Zakon določa najnižjo in najvišjo pokojninsko osnovo. Najnižja pokojninska osnova naj bi zagotavljala upokojencem osnovno življenjsko raven, ki jim omogoča preživetje. Najvišja pokojninska osnova pa je vezana na najnižjo in je največ do štirikrat višja. Zavarovanci, ki imajo višjo povprečno mesečno plačo od najvišje zakonsko določene pokojninske osnove, se jim odmeri najvišja pokojninska osnova, čeprav so plačevali višje prispevke. Ta regulacija vzdržuje socialno varnost in ne prevelike razlike med najnižjimi in najvišjimi pokojninami. Tisti, ki ne dosegajo najnižje pokojninske osnove, pa so upravičeni do varstvenega dodatka, katerega višina je enaka razliki med dejansko in najnižjo pokojninsko osnovo. Poleg varstvenega dodatka imajo zavarovanci pravico tudi do dodatka za pomoč in postrežbo, invalidnino in druge, z zakonom določene pravice, ki zagotavljajo socialno varnost.

6.3.2 Drugi pokojninski steber

Dodatno pokojninsko zavarovanje je oblika dolgoročnega varčevanja na osebnih računih zavarovancev z namenom, da se jim ob dopolnitvi določene starosti ali drugih primerih, določenih v pokojninskem načrtu, iz privarčevanih sredstev skupaj z donosi iz naložb zagotovijo dodatne pokojnine ali druge pravice (Štrovs 2000, 205).

Drugi steber se deli na:

- obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje;
- prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje.

Med razloge za uvedbo drugega stebra spadajo (Pokojnina - II. steber 2004a):

- delodajalci imajo določeno odgovornost do svojih zaposlenih. Z vključitvijo v drugi steber jim nudijo večjo socialno varnost po upokojitvi;
- pokojnina je odložena plača;

- v okviru prvega stebra so pokojnine omejene;
- tretji steber, ki je sestavljen iz popolnoma individualnih varčevanj, je iz gospodarskega vidika finančno bolj tvegan kot pa kolektivna zavarovanja, ki jih ponuja drugi steber;
- padec natalitete in rast pričakovane življenjske dobe povzročata težavnejše financiranje pravic iz prvega stebra;
- drugi steber naj bi pripomogel k večji pravičnosti.

Zgoraj navedeni razlogi utemeljujejo obstoj in razvoj drugega stebra, ki zaseda prostor med prvim, ki je v celoti javen in obvezen, ter tretjim, ki je popolnoma individualen. S tem se zagotavlja večja stopnja varnosti.

6.3.2.1 Obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje

V obvezno dodatno zavarovanje so vključeni zavarovanci, pri katerih je opravljanje dela omejeno z določeno starostjo ali pa opravljajo dela, kjer je organizem zaradi težkega dela zelo izpostavljen, tako da delavci po dopolnitvi določene starosti ne morejo več uspešno opravljati poklicne dejavnosti (dosedanja beneficirana delovna mesta). Zavezanci za plačevanje prispevkov za obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje so delodajalci. Na podlagi vplačanih prispevkov pripada zavarovancem pravica do poklicne pokojnine, saj se čas plačevanja prispevkov upošteva kot dodana doba za pridobitev pravic iz obveznega zavarovanja.

Pravice iz obveznega dodatnega zavarovanja se izplačujejo kot (Žnidaršič Krajnc 2000, 145):

- *poklicne pokojnine*, ki se izplačujejo uživalcu poklicne pokojnine v mesečnih zneskih od pridobitve poklicne pokojnine do izpolnitve pogojev za pridobitev te po obveznem zavarovanju (predčasna poklicna upokojitev);
- *znižane poklicne pokojnine*, ki se izplačujejo v mesečnih zneskih od upokojitve po obveznem zavarovanju do zavarovalčeve smrti (izpad nadomestitvene stopnje).

Pravice iz obveznega dodatnega zavarovanja se bodo glede oblike in višine določale s pokojninskim načrtom. Pokojninski načrt obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja mora vsebovati:

- način izračuna poklicne pokojnine,
- minimalni zajamčen donos na vplačane prispevke,
- pogoje za pridobitev poklicne pokojnine,
- obliko izplačila poklicne pokojnine,
- investicijsko strategijo obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja,
- višino prispevkov za posamezna delovna mesta.

Obvezno dodatno zavarovanje izvaja Sklad obveznega dodatnega zavarovanja, ki se oblikuje kot vzajemni pokojninski sklad, ki ga v svojem imenu in za račun zavarovancev in drugih upravičencev upravlja Kapitalska družba, vendar ločeno od drugega premoženja Kapitalske družbe. Kapitalska družba pa pokojnine tudi izplačuje (Novak 2002, 212).

6.3.2.2 Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje

V prostovoljno dodatno zavarovanje se vključijo tisti, ki si želijo ob dopolnitvi določene starosti ali v drugih primerih zagotoviti dodatno pokojnino. Denarna sredstva se zbirajo na osebnih računih zavarovancev in jim ob dopolnitvi določene starosti zagotovijo dodatne pokojnine in pravice v obliki pokojninske rente. Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje izvajajo zavarovalnice, pokojninske družbe in vzajemni pokojninski skladi. Pogoj za pokojninsko zavarovanje v okviru drugega stebra je, da je posameznik zavarovan v okviru prvega stebra. Če ni, se lahko zavaruje samo v okviru tretjega stebra (Žnidaršič Kranjc 2000, 38).

Pri prostovoljnem dodatnem pokojninskem zavarovanju imamo dve možnosti zavarovanja:

- individualno prostovoljno pokojninsko zavarovanje;
- kolektivno prostovoljno pokojninsko zavarovanje.

6.3.2.3 Individualno prostovoljno pokojninsko zavarovanje

Individualno prostovoljno pokojninsko zavarovanje je zavarovanje, v katerega zavarovanec plačuje sam in lahko vplačano premijo, ki je znotraj zakonsko določenih okvirov, pri odmeri dohodnine uveljavlja kot davčno olajšavo za celoten znesek premije. Poleg tega se od premije ne plačujejo prispevki za socialno varnost. Za vsakega zavarovanca, ki je vključen v pokojninski načrt, se vodi poseben osebni račun. Osnova za vplačane premije je neto osebni dohodek posameznika (Terbižan 2006, 26).

6.3.2.4 Kolektivno prostovoljno pokojninsko zavarovanje

Kolektivno prostovoljno pokojninsko zavarovanje plačuje za zavarovanca podjetje. Možna je tudi kombinacija plačevanja med podjetjem in zavarovancem. Osnova za vplačane premije je bruto plača posameznika, kar posledično zniža neto osebni dohodek, vendar v manjšem razmerju, kot to velja za druge navedene oblike varčevanja.

Delodajalec lahko delno ali v celoti plačuje premije dodatnega zavarovanja v korist svojih zaposlenih. Znesek letne premije prostovoljnega dodatnega zavarovanja, ki se plačuje po pokojninskem načrtu in ki je predmet davčnih olajšav, sme znašati največ 24 % obveznih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje oziroma 5,844 % bruto plače posameznika. Premija je lahko tudi višja, vendar pa presežek nad zakonsko določeno višino ne bo upoštevan pri davčnih olajšavah. Za vključitev v skupinsko dodatno zavarovanje mora biti izpolnjen pogoj, da je vanj vključeno najmanj 66 % vseh zaposlenih v podjetju. V imenu svojih delavcev sklene podjetje z izvajalcem zavarovalno pogodbo. Delodajalcu in zavarovancu prostovoljnega dodatnega zavarovanja se prizna davčna olajšava in odhodek pod pogojem, da je pokojninski načrt, na podlagi katerega se plačuje premija prostovoljnega dodatnega zavarovanja, vpisan v poseben register (Žnidaršič Kranjc 2000, 45-48).

Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje po pokojninskem načrtu lahko poleg kritja izplačil dodatne starostne pokojnine in predčasne starostne pokojnine krije tudi izplačilo dodatne invalidske pokojnine in dodatne družinske pokojnine. Kot obvezna sestavina vsakega pokojninskega načrta se obravnava zavarovanje rizika starosti, medtem ko je zavarovanje rizika invalidnosti ali smrti prepuščeno volji oblikovalca pokojninskega načrta.

Pokojninske načrte slovenskega prostovoljnega dodatnega zavarovanja, ki krijejo izplačila dodatne starostne pokojnine oziroma predčasne starostne pokojnine, bi lahko uvrstili v

skupino pokojninskih načrtov z določenimi prispevki – premije, kjer so določeni le prispevki, pokojnine pa so neznane in so tako torej odvisne od premij, ki se investirajo, in njihovih naložbenih donosov, pri čemer seveda obstaja tveganje, da se pri investiranju prispevkov ne dosežejo pričakovani donosi. To naložbeno tveganje nosijo zavarovanci, pri čemer imajo zajamčeno vsaj minimalno letno stopnjo donosnosti, ki ne sme biti nižja od 40 % povprečne letne obrestne mere na državne vrednostne papirje z dospelostjo nad enim letom (Novak 2002, 213).

Individualnemu in kolektivnemu zavarovanju v drugem stebru je torej skupno to, da se za znesek premije prostovoljnega dodatnega zavarovanja, ki jo plačuje zavarovanec izvajalcu pokojninskega načrta po pokojninskem načrtu, zniža osnova za dohodnino za leto, v katerem je bila premija plačana, vendar največ do določenega zneska najvišje mesečne oziroma letne premije. Prav tako se znesek premije prostovoljnega dodatnega zavarovanja, ki ga na račun zavarovanca plačuje delodajalec izvajalcu pokojninskega načrta po pokojninskem načrtu, ne prišteva v osnovo za odmero dohodnine v letu, v katerem je bila premija plačana. Razlika med kolektivnim in individualnim zavarovanjem v okviru drugega stebra je, da se pri individualnem zavarovanju pojavlja samo zavarovanec v odnosu do izvajalcev pokojninskega zavarovanja in da se davčne olajšave nanašajo samo na znižanje osnove za plačilo dohodnine zavarovanca (Žnidaršič Krajnc 2000, 46-47).

6.3.3 Tretji pokojninski steber

Tretji steber predstavljajo individualna prostovoljna dodatna pokojninska zavarovanja po Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki jih organizirajo zavarovalnice in v katere se vsak posameznik vključi sam.

Za vključitev v tretji steber ni potrebno izpolnjevati nikakršnih dodatnih pogojev, vključi pa se lahko vsak posameznik. Gre za tako imenovana življenjska zavarovanja, preko katerih zavarovanec ne pridobi nobenih davčnih olajšav. Zavarovanec lahko

znesek vplačanih premij uveljavlja pri dohodninski napovedi v okviru 3-odstotnega znižanja davčne osnove za odmero dohodnine. Pri tem ne gre za odložitev plačila dohodnine tako kot v drugem stebru, ampak za oprostitev pri njenem izplačilu. To pomeni, da pri izplačilu pokojnine na ta del pokojnine ni potrebno plačati dohodnine, saj je že plačana. Slabost pa je v tem, da omogoča zgolj 3 odstotno davčno olajšavo pri odmeri dohodnine, pa tudi, da vsebuje več finančnega tveganja zaradi ekonomskega in socialnega razvoja in nepredvidljivosti posameznega varčevalca (Terbižan 2006, 27).

Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje ponujajo (Pokojnina - III. steber 2004b):

- banke,
- zavarovalnice,
- borzno posredniške hiše ipd.

Razen pokojninskega zavarovanja, ki ga ureja Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, omogoča obstoječi sistem sklepanja določenih oblik življenjskih zavarovanj, ki imajo na področju zagotavljanja socialne varnosti v starosti podobne učinke kot pokojninsko zavarovanje. Sklenjena življenjska zavarovanja sicer ne uživajo davčnih olajšav tako kot dodatno pokojninsko zavarovanje po zakonu, vendar je mogoče s primerno obliko doseči tudi finančno pozitivne učinke, čeprav je potrebno plačati davčne obveznosti ob oblikovanju zavarovalnega razmerja oziroma ob plačilu premije.

Sklepanje življenjskih zavarovanj z namenom zagotavljanja pokojnine v okviru komercialnih osebnih zavarovanj je primerno predvsem za gospodarske družbe, ki lahko v času uspešnega poslovanja izdvojijo določen del sredstev za plačilo zavarovalne premije za določeno število delavcev ali pa tudi za vse zaposlene.

Omenjena življenjska zavarovanja se sklepajo v dveh oblikah:

- zavarovanje s takojšnjim plačilom davčnih obveznosti (plačilo davka ob izplačilu premije),
- zavarovanje z odloženim plačilom davčnih obveznosti (plačilo davka ob izplačilu zavarovalnice).

Pri življenjskih zavarovanjih s takojšnjim plačilom davčnih obveznosti gre za zavarovanja, ki imajo zelo pozitivne učinke na področju socialne varnosti v obliki pokojninskih rent, davčna problematika pa se razrešuje takoj na začetku oblikovanja zavarovalnega razmerja. Tu gre za sklenitev zavarovalne pogodbe življenjskega zavarovanja, pri čemer delodajalec kot zavarovanec sklene zavarovalno pogodbo in se zaveže plačati zavarovalno premijo, delavec pa je zavarovanec in upravičenec do zavarovalnine iz zavarovalne pogodbe. V tem primeru plačilo premije za delodajalca ne predstavlja priznanih stroškov za znižanje davčne osnove pri plačilu davka od dobička in plačilo premije se sočasno šteje kot boniteta za delavca, kar pomeni, da je plačilo premije obdavčeno v okviru zakona o dohodnini.

Pri življenjskih zavarovanjih z odloženim plačilom davka gre za zavarovanja, pri katerih plačilo premije pomeni z vidika obdavčenja strošek za delodajalca in se ne šteje v boniteto delavcu. Sredstva, ki jih delodajalec nameni za plačilo življenjskih zavarovalnih premij za svoje delavce, se lahko pod določenimi pogoji štejejo tudi kot strošek, s katerim se zmanjšuje davčna osnova za plačilo davka od dobička.

Ob življenjskem zavarovanju je mogoče vključiti tudi nezgodno zavarovanje, s katerim se zagotavlja določeno izplačilo zavarovalnine zavarovancu v primeru nezgode, ki ima za posledico telesno okvaro ali trajno poslabšanje zdravja. V primeru nezgode zavarovanec prejme zavarovalnino brez davčnih obveznosti, ki se šteje v dohodnino delavcev (Zavarovalno-poslovni inštitut 2000, 20).

7 MNENJE MLADIH O POKOJNINSKEM SISTEMU

Ker nekega skupnega stališča mladih o pokojninskem sistemu in varčevanju za starost v družbi ni, sem se odločil, da med mladimi naredim anketo, ki mi bo pomagala izoblikovati njihovo mnenje glede obstoječega pokojninskega sistema, varčevanja preko prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja in morebitne pokojninske reforme. Anketo sem opravil na vzorcu dvestotih anketirancev moškega in ženskega spola od 18. leta starosti do 30. leta starosti in več. Anketiranci imajo od srednje poklicne stopnje izobrazbe do univerzitetne ter so zaposleni v javnem sektorju ali v gospodarstvu.

Mladi relativno niso obremenjeni z njihovo prihodnostjo oziroma pokojnino, saj jih le dobrih 40 % razmišlja o varni starosti in primerni pokojnini, ki jim bo zagotavljala normalno življenje v tretjem življenjskem obdobju. O trenutnem tristebnem pokojninskem sistemu so kar dobro obveščeni, saj že polovica varčuje v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje in kar tri četrtine se jih že zaveda, da kot aktivna populacija pomembno vplivajo na vzdržnost pokojninskega sistema. Ob tem, ko vlagajo v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje, pa jih več kot polovica meni, da je vlaganje v obvezno in dodatno zavarovanje zanje prehudo finančno breme. Ker je ta finančni zalogaj velik, jih približno 70 % upa, da bo država v prihodnosti poskrbela za tako obliko obveznega pokojninskega zavarovanja, ki jim bo zagotavljal pokojnino za dostojno preživetje. Večina tistih, ki so zaposleni v javnem sektorju, se zavedajo, da jim delodajalec plačuje kolektivno prostovoljno zavarovanje v sklopu drugega stebra pokojninskega sistema. Slabih 70 % mladih je tudi mnenja, da pokojninski sistem brez medgeneracijskega sporazuma in solidarnosti med generacijami ne more funkcionirati. Dobra polovica mladih tudi meni, da nujno potrebujemo novo pokojninsko reformo (glej tabelo 7.1).

Nova pokojninska reforma bi prinesla tudi podaljšanje delovne dobe, kar zagovarja Lizbonska strategija. S podaljšanjem delovne dobe pa mladi niso najbolj navdušeni, saj jih večina misli, da pri dobrih šestdesetih letih delavec ni več sposoben kvalitetno opravljati dela in ob tem bi se še težje zaposlili, ker bi bila delovna mesta dlje zasedena. Lizbonska strategija ob podaljšanju delovne dobe zahteva, da se za starejšo populacijo zagotovi delovna mesta, primerna znanju in starosti. Tu so mnenja mladih deljena, saj se jih polovica strinja, da imajo starejši izkušnje in so veliko prispevali za podjetje, nasproti pa so prepričani, da mladi obvladajo nove tehnologije in metode ter da naredijo več kot starejši, plačani pa so slabše ali enako (glej tabelo 7.1).

Tabela 7. 1: Rezultati anketnega vprašalnika "Mladi in njihove pokojnine"

1	Spol	<i>Moški</i>	49%	100%
		<i>Ženska</i>	51%	
2	Starost	<i>18 do 25</i>	25%	100%
		<i>25 do 30</i>	29%	
		<i>30 in več</i>	46%	
3		<i>Zaposlen</i>	83%	

	Status	<i>Nezaposlen</i>	7%	100%
		<i>Študent</i>	10%	
4	Stopnja izobrazbe	<i>Srednja poklicna</i>	13%	100%
		<i>Srednja strokovna</i>	50%	
		<i>Visoka strokovna</i>	23%	
		<i>Univerzitetna</i>	14%	
5	Kje ste zaposleni	<i>Gospodarstvo</i>	38%	100%
		<i>Javni sektor</i>	52%	
		<i>Nisem zaposlen(a)</i>	10%	
6	Ali kljub mladosti razmišljate o varni starosti in kakšna bo vaša pokojnina?	<i>Da</i>	44%	100%
		<i>Ne</i>	22%	
		<i>Občasno</i>	34%	
7	Ali se strinjate, da kot mlada, delovno aktivna populacija pomembno vplivate na pokojninski sistem?	<i>Da, saj zagotavljamo obstoječe pokojnine</i>	75%	100%
		<i>Delno, saj na to vpliva rast gospodarstva</i>	20%	
		<i>Ne, ker za to poskrbi država</i>	4%	
8	Ali poleg obveznega pokojninskega zavarovanja plačujete tudi prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje (preko vzajemnih skladov, zavarovalnic)?	<i>Da</i>	56%	100%
		<i>Ne</i>	27%	
		<i>Mogoče bom v prihodnosti</i>	17%	
9	Menite, da je breme vlaganja v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje poleg obveznega pokojninskega zavarovanja preveliko breme za mlade?	<i>Da, absolutno</i>	52%	100%
		<i>Sprejemljivo</i>	39%	
		<i>Ne, še obstajajo rezerve</i>	9%	
10	Ali bi po vašem mnenju morala država v prihodnosti samo preko obveznega pokojninskega zavarovanja zagotoviti tako pokojnino, ki bi vam v starosti zagotavljala dostojno preživetje?	<i>Da</i>	71%	100%
		<i>Ne, ker to ni izvedljivo</i>	24%	
		<i>Trenutni trosteberni sistem je ustrezen</i>	5%	
11	Vam delodajalec plačuje kolektivno prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje v sklopu drugega stebra?	<i>Da</i>	54%	100%
		<i>Ne</i>	29%	
		<i>Ne vem</i>	17%	
12	Ali je za vas pomemben medgeneracijski sporazum in solidarnost med generacijami pri pokojninskem sistemu?	<i>Da</i>	67%	100%
		<i>Ne</i>	13%	
		<i>Ne vem</i>	20%	
13	Ali Slovenija potrebuje novo pokojninsko reformo?	<i>Da, nujno</i>	54%	100%
		<i>Da, vendar je še čas zato, ker je trenutni pokojninski sistem še vzdržen</i>	38%	
		<i>Ne, obstoječa dobro funkcionira</i>	8%	
14	Se strinjate s podaljšanjem delovne dobe, katero predlaga Lizbonska strategija?	<i>Da, to bi razbremenilo mlade</i>	16%	100%
		<i>Ne, ker pri tej starosti nisi več sposoben kvalitetno opravljati delo</i>	46%	
		<i>Ne, ker bi se mladi težje zaposlili</i>	38%	
15	Ob dejstvu, da se delovna doba podaljšuje, pa Lizbonska strategija zahteva, da se za starejšo populacijo zagotovijo delovna mesta,	<i>Se strinjam, saj imajo starejši izkušnje in so že veliko prispevali za podjetje</i>	47%	100%
		<i>Ne strinjam, saj mladi praviloma obvladajo</i>	53%	

primerna znanju in starosti. Ali se strinjate s predlagano strategijo?	<i>novе tehnologije in metode ter naredijo več kot starejši, plačani pa so slabše ali enako</i>		
--	---	--	--

8 MODERNIZACIJA POKOJNINSKEGA SISTEMA

Med predlaganimi ukrepi, ki naj bi bili sprejeti z napovedano modernizacijo sistema obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, v javnosti razumljivo najbolj odmevajo novi pogoji za pridobitev pravice do starostne pokojnine. Ti naj bi bili, za razliko od veljavne ureditve, enotni ne glede na spol zavarovanca. Pravico do starostne pokojnine naj bi bilo mogoče v prihodnje pridobiti pri starosti 65 let in z najmanj 15 leti zavarovalne dobe ter pri starosti 60 let in z 38 leti pokojninske dobe (ženske) oziroma 40 leti (moški).

Starost 65 let naj bi imela tudi značaj polne starosti. Ta naj bi, enako kot že doslej, pomenila, da naj bi bila višina pokojnine, uveljavljene pri tej starosti, odvisna le od dolžine dopolnjene pokojninske dobe. Starost 60 let naj bi bila minimalna starost, pri kateri bi bilo mogoče uveljavljati to pravico. Starostna pokojnina, uveljavljena pri tej ali višji starosti (vendar nižji od polne), naj bi imela značaj predčasne pokojnine, katere višina ne bi bila odvisna le od dolžine dopolnjene dobe, temveč tudi števila mesecev, ki bodo zavarovancu manjkali do dopolnjene polne starosti (65 let). Za vsak mesec manjkajoče starosti, naj bi se mu starostna pokojnina zmanjšala za 0,3 %. Vrednost znižanja naj bi bila enotna, ne glede na dopolnjeno starost ob uveljavitvi pokojnine pred dopolnjeno polno starostjo. Tako bi se znižanje pokojnine, odmerjene glede na dopolnjeno pokojninsko dobo, gibalo od najmanj 0,3 % do največ 18 %. V primeru, da ima upokojenec polno delovno dobo (38 oziroma 40 let) in dopolnjeno 65. leto starosti, bi se mu za vsak mesec odlaganja uveljavitve pravice do starostne pokojnine pokojnina povečala za 0,3 %.

Iz gradiva za modernizacijo je razvidno, da naj bi bila možnost pridobitve pravice do starostne pokojnine pri starosti 65 let uveljavljena v letu 2020. Glede na napovedani začetek uveljavitve moderniziranega sistema bi bilo potrebno v obdobju od 2011 do 2020 doseči naslednje:

- za ženske zvišati obstoječo starost pri minimalni zavarovalni dobi 15 let od 63 na 65 let in opustiti sedanjo možnost upokojitve pri 61 letih in 20 letih

pokojninske dobe, minimalno starost 58 let s pokojninsko dobo 38 let, ki bo dosežena v letu 2014, pa v preostalem obdobju dvigniti na starost 60 let;

- za moške opustiti možnost upokojitve pri starosti 63 let in 20 letih pokojninske dobe in zvišati minimalno starost 61 let na 63 let.

9 ZAKLJUČEK

Javni pokojninski sistem je sistem, ki je osnovan na medgeneracijskem sporazumu in ima tradicijo v večini držav Evrope, tudi v Sloveniji. Temelji na solidarnosti med generacijami, tako da aktivna generacija vplačuje prispevke v sistem, ki zagotavlja pokojnine upokojeni generaciji. Sistem dobro deluje, dokler obstaja ugodna demografska struktura prebivalstva, ki zagotavlja zadostno rodnost, obnavlja populacijo in skrbi za zadosten delež aktivne populacije ter nosi breme vplačevanja v pokojninski sistem. S tem pride do pravega ravnotežja med pasivno in aktivno generacijo. Poleg tega so potrebne tudi ugodne gospodarske razmere, ki z gospodarsko rastjo in višjimi plačami omogočajo obremenitev dohodkov aktivne populacije. Medgeneracijski sistem pa je potrebno občasno spremeniti in dopolniti glede na čas ter razmere, v katerih se nahaja.

Do motenj v sistemu pride ob spremembi demografske strukture prebivalstva v smeri staranja prebivalstva in posledično povečanja pasivnega prebivalstva v primerjavi z aktivnim prebivalstvom ter ob nizki gospodarski rasti oziroma gospodarski krizi. V Sloveniji so v devetdesetih letih na dodatno nevzdržnost sistema vplivali ukrepi ekonomske politike, ko so problem brezposelnosti reševali s predčasnim upokojevanjem. Takrat so se generacije upokojevale že pred dopolnjenim petdesetim letom in tako že kot relativno mlada generacija postali dolgoročno breme aktivne populacije. Zaradi tovrstnih ukrepov in demografskih sprememb pa prihaja do konflikta interesov oziroma medgeneracijskega konflikta namesto medgeneracijskega sporazuma. V takih razmerah narašča obremenitev dohodkov aktivnega prebivalstva, saj starejši ne popuščajo pri svojih interesih in pravicah, ki so si jih ustvarili v času svoje aktivne delovne dobe. Višje pokojnine in pravice iz pokojninskega sistema so dostikrat tudi predmet političnih odločitev v korist upokojencem, ki so močna, številna in disciplinirana volilna baza, nasproti mladim, ki se redkeje in manj disciplinirano

udeležujejo volitev, zato jim vlade oziroma politične elite ne namenajo toliko pozornosti kot upokojencem. Mladi bodo v bodoče morali biti bolj homogena skupina, ki bo znala tudi javno pokazati, da želi sodelovati s svojimi predlogi pri pripravi nove pokojninske reforme, ki se obeta.

Glede na to, da se življenjska doba daljša in da je starejše generacije vedno več, bo potrebno razmisliti tudi o dvigu starostne meje za pokojnino, ki pa po drugi strani sprošča delovna mesta, ki naj bi jih zapolnili mladi, zato se je smiselno poglobiti tudi v pravice, ki nam jih ponuja obstoječi pokojninski sistem. Obstoječi pokojninski sistem ponuja preveč socialnih pravic, ki kar pošteno praznijo pokojninski proračun in s tem tudi zmanjšujejo višino pokojnine tistim, ki so izpolnili polno delovno dobo. Bistvo problema je zdaj, da se vse upokojence daje v isto skupino. Imate nekoga, ki je delal 40 let in na račun tega prejema skromno pokojnino v primerjavi z množico, ki je delala samo 15 let ali pa nič, pa je upravičena do državne pokojnine. Potrebno je ločiti upokojence na podlagi njihovih prispevkov in podaljšati obračunsko obdobje za obračun pokojnine. S tem se bo povečala transparentnost. Pokojnina bi lahko bila odraz vplačanih prispevkov. Za tiste, ki nikoli niso delali, pa potrebujejo socialno pomoč, jih ne smemo vključiti v pokojninski sistem, ampak jim na podlagi njihovega premoženja in statusa zagotoviti ustrezen socialni dodatek prek centra za socialno delo.

Menim, da se mladi že zavedajo, da nosijo dvakratno breme pri varčevanju za svojo pokojnino, saj jih več kot polovica že varčuje v prostovoljnem dodatnem pokojninskem zavarovanju, vendar se s tem ne strinjajo, saj želijo, da se jim z novo pokojninsko reformo zagotovi primerno pokojnino iz obveznega pokojninskega zavarovanja. Za uresničitev tega pa bo verjetno potrebno dvigniti starostno mejo za pridobitev pravice do starostne pokojnine, omejiti določene socialne transferje znotraj pokojninskega sistema, skrajšati dobo študija brez redne zaposlitve ter predvsem upoštevati mnenje mladih (pri modernizaciji pokojninskega sistema) kot pomemben del civilne družbe. Predlagana modernizacija pokojninskega sistema mladim ne prinaša bistvenih ugodnosti nasproti reformi iz leta 1999, saj se bo prav tako prelagala odgovornost na nove generacije, ki bodo nosile večje breme kot starejše, ki bodo prispevale enako kot sedaj.

10 LITERATURA

- 1) Belopavlovič, Nataša. 2007. Pokojninska reforma. *Pravna praksa* 2007(19): 5-6.
- 2) Bešter, Helena. 1996. *Pokojninski sistemi v svetu in pri nas*. Magistrsko delo. Ljubljana: Center marketing international.
- 3) Biščak, Jože. 2004. *Demografija vs. Ekonomija , 14 odstavkov*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200421/clanek/slo--gospodarstvo-joze_biscak/ (16. november 2009).
- 4) Blackburn, Rubin. 2003. *Banking on death. Or, investing in life: The history and future of pensions*. London: Verso.
- 5) Blöndal, Sveinbjörn in Stefano Scarpeta. 1997. Early retirement in OECD countries, the role of social security systems. *OECD Economics Studies* (29):9.
- 6) Borak, Neven. 1996. *Bančne direktive Evropske skupnosti*. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije.
- 7) Bršič, Bernard. 2006. V pokojninsko katarzo. *Delo*, 130 (5.maj).
- 8) Cvetko, Aleksej. 2000. *Pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja po novem zakonu*. Ljubljana: Bonex založba.
- 9) Dimovski, Vlado. 2006. *Ekonomski vidiki staranja prebivalstva*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- 10) --- 2008. *Redefinicija koncepta staranja in management starostnikov. Kapitalska družba*. Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti/zbornik/vlado_dimovski (5. december 2009).
- 11) Disney, Richard. 1998. *Can we afford to grow older?*. Cambridge, Massachusetts; London: The MIT Press.
- 12) Galasso, Vincenzo in Paolo Profeta. 2002. *Lessons for an aging society: Political sustainability of social security systems*. Dostopno prek: http://www.bc.edu/centers/crr/papers/wp_2004-07.pdf (4. oktober 2009).
- 13) Guldbrandsen, Lars in Asmund Langsether. 2001. *The elderly asset management, generational relations and independence*. Oslo: NOVA- Norwegian social research.

- 14) Hurd, Michael D. 1997. *How Do People Leave Bequests: Accidents or Purpose?* Dostopno prek: <http://www.bc.edu/centers/crr/papers/woodstock/hurd.pdf> (21. januar 2010).
- 15) Jackson, William A. 1998. *The political economy of population ageing*. Cheltenham: Edward Elgar.
- 16) Kohli, Martin. 1996. *The problem of generations: Family, Economy, Politics. Intergenerational relations across time and place*. Dostopno prek: <http://www.fall-berlin.de/kohli/pub/lit/> (10. november 2009).
- 17) Kraigher, Tomaž. 1998. *Projekcije prebivalstva Slovenije 1996-2070*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- 18) Kranfogel Šlebinger, Monika. 2002. *Sistem pokojninskega zavarovanja in varčevanja gospodinjstev*. Magistrsko delo. Maribor: EPF
- 19) Kuhelj, Jože. 2009. Modernizacija pokojninskega sistema. *Informacije 5* (interno gradivo ZPIZ): 3-4.
- 20) Kuzmin, Franc. 2000. Kasnejše upokojevanje bo razbremenjevalo pokojninsko blagajno. *Bančni vestnik* (5): 8-13.
- 21) Lee, Ronald. 2003. *Demographic Change, Welfare, and Intergenerational Transfers: A Global Overview CEDA working paper. Center for Economics and Demography of Aging, Berkeley*. Dostopno prek: <http://repositories.cdlib.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=iber/ceda> (25. september 2009).
- 22) Malačič, Janez. 2004. Medgeneracijska pogodba. *Finance*, 34 (10.april).
- 23) Novak, Aleš. 2002. Slovenska pokojninska reforma. *Management in Evropska unija, 21. znanstvena konferenca organizacijskih ved*. Kranj: Moderna organizacija, 206-217.
- 24) Pirc, Vanja. 2007. *Premladi in prestari, 18 odstavkov*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200709/clanek/slo--zaposlovanje-vanja_pirc-2/ (15. februar 2010).
- 25) Pokojnina.com-znati brati. 2004a. *II. steber: obvezno in prostovoljno zavarovanje-kolektivno in individualno*. Dostopno prek: http://www.pokojnina.com/Vsebina/slovenski_pokojninski_sistem/II_steber.htm (30. september 2009).

- 26) --- 2004b. *III. steber: obvezno in prostovoljno zavarovanje-individualno in kolektivno*. Dostopno prek: [http://www.pokojnina.com/Vsebina/slovenski pokojninski sistem/III steber.htm](http://www.pokojnina.com/Vsebina/slovenski_pokojninski_sistem/III_steber.htm) (30. september 2009).
- 27) Prijatelj, Janez. 1999. *Problemi veljavnega pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji in predlagane rešitve reforme*. Ljubljana: ZPIZ.
- 28) --- 2000. *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2000: zakon z uvodnimi pojasnili in komentarji*. Ljubljana: Center Marketing International.
- 29) Sambt, Jože. 2004. *Generacijski računi za Slovenijo*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- 30) Schmiesing E. Kevin. 2004. *Promote solidarity among generations. The Holland Sentinel opinion online*. Dostopno prek: http://www.acton.org/press/pdf/2004-07-04_Schmiesing.pdf (16. november 2009).
- 31) Stanovnik, Tine. 1995. *Medgeneracijski transferji dohodka v Sloveniji*. Fazno poročilo. IER.
- 32) --- 1998. *Javne finance*. Druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- 33) --- 2002. *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- 34) Šlebinger, Monika. 1997. Pomen in problemi javnega sistema pokojninskega zavarovanja. *Naše gospodarstvo*: 3-4.
- 35) Štrovs, Marko. 2000. *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju s komentarjem*. Lesce: založba Oziris.
- 36) Šumah, Mateja. 2006. *Pokojninski sistem v Sloveniji in v Nemčiji*. Diplomsko delo. Maribor: EPF.
- 37) Terbižan, Terezija. 2006. *Medgeneracijska pogodba v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- 38) Turk, Žiga. 2008. *Staranje prebivalstva: v iskanju odgovora*. Dostopno prek: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/raziskave/raziskava_o_odnosu_do_starosti/zbornik/ziga_turk (5. december 2009).
- 39) *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1-UPB4)*. Ur.l.RS.12/1992 (15. december 1992).
- 40) Zavarovalno-poslovni inštitut. 2000. *Življenjsko pokojninsko zavarovanje*. *Kapital* (247): 20.

- 41) ZPIZ. 2009. *Letno poročilo*. Ljubljana: interno gradivo.
- 42) Žnidaršič Kranjc, Alenka. 2000. Kako prevzeti odgovornost za lastno starost: prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje. *Gospodarski vestnik* (7): 46-47.

PRILOGA A: Anketni vprašalnik »Mladi in pokojnine«

Obkrožite ustrezne odgovore:

- 1) Spol**
  - Moški
  - Ženski
- 2) Starost**
  - 18 let do 25 let
  - 25 let do 30 let
  - 30 let in več
- 3) Status**
  - Zaposlen
  - Nezaposlen
  - Študent
- 4) Stopnja izobrazbe**
  - IV
  - V
  - Visoka
- 5) Panoga, v kateri ste zaposleni.**
  - Gospodarstvo
  - Javni sektor
- 6) Ali vas kljub mladosti zanima kakšna bo vaša pokojnina?**
  - Da
  - Ne
  - Občasno
- 7) Menite, da kot mlada in delovno aktivna populacija pomembno vplivate na pokojninski sistem?**
  - Zelo, saj zagotavljamo obstoječe pokojnine
  - Malo, saj na to vpliva rast gospodarstva
  - Nič, ker za to poskrbi država
- 8) Ali poleg obveznega pokojninskega zavarovanja plačujete tudi v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje (preko vzajemnih skladov, zavarovalnic)?**
  - Da
  - Ne
  - Mogoče v prihodnosti
- 9) Menite, da je breme vlaganja v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje poleg obveznega pokojninskega zavarovanja prevelik za mlade?**
  - Da, absolutno
  - Sprejemljiv
  - Ne, še obstajajo rezerve
- 10) Bi morala država v prihodnosti samo preko obveznega pokojninskega zavarovanja zagotoviti tako pokojnino, ki bi omogočala normalno preživetje?**
  - Da
  - Ne, ker to ni izvedljivo
  - Trenutni tristebni sistem je ustrezen

11) Vam delodajalec plačuje kolektivno prostovoljno pokojninsko zavarovanje v sklopu drugega stebra?

- Da
- Ne
- Ne vem

12) Ali se vam za pokojninski sistem zdi pomemben medgeneracijski sporazum in solidarnost med generacijami?

- Da
- Ne
- Ne vem

13) Ali Slovenija potrebuje novo pokojninsko reformo?

- Da, nujno
- Da, vendar še je čas zato, ker je trenutno pokojninski sistem še vzdržen?
- Ne, obstoječa dobro funkcionira

14) Se strinjate s podaljšanjem delovne dobe, katero predlaga Lizbonska strategija?

- Da, to bi razbremenilo mlado populacijo
- Ne, ker pri tej starosti nisi več sposoben kvalitetno opravljati delo
- Ne, ker bi se mladi še težje zaposlili

15) Ob dejstvu, da se delovna doba podaljša, pa Lizbonska strategija zahteva, da se za to populacijo zagotovi delovno mesto znanju in starosti primerno?

- Se strinjam, saj imajo starejši izkušnje in so že veliko prispevali za podjetje
- Se ne strinjam, saj so mladi bolj ambiciozni in ustvarjalni